

YAPAY ZEKÂ VE ONTOLOJİK GÜVENSİZLİK: BİREYSEL VE TOPLUMSAL KAYGI DİNAMİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ONTOLOGICAL INSECURITY: AN ASSESSMENT ON THE DYNAMICS OF INDIVIDUAL AND SOCIAL ANXIETY

Merve ABANOZ, Yüksek Lisans Öğrencisi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
merve.abanoz0@ogr.dpu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8630-6806

Doç. Dr. Eray ACAR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
eray.acar@dpu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5375-7555

Gönderim 2 Ağustos 2023 – Kabul 16 Ağustos 2023
Received 2 August 2023 – Accepted 16 August 2023

Öz: Hayatımızın her anında toplumun tüm bireyleriyle etkileşimini daha da arttıran ve her geçen gün gündelik yaşamımızı pratikleştirmeye imkân sağlayan yapay zekâ teknolojilerinin birçok farklı kulvarda yaygınlaşması, getirdiği faydaların yanında artan sorunları da mümkün kullmaktadır. Çalışmamız yapay zekânın bir tanımını kapsamaktan ziyade onunla beraber gelen yeniliklerin birey ve toplum yapısında oluşturduğu değişim ve tehditleri ontolojik güvenlik çalışmalarının birey ve toplumu tetikleyen kaygı nosyonu ile bağdaştırmaktadır. Yapay zekânın birey ve toplumla olan entegrasyonunda bireysel ve toplumsal yaşamı tehdit eden sorunların kombinasyonunu ontolojik güvenlik kavramı çerçevesinde ele alan bu çalışmada kaygı ve güven problemlerini tetikleyici unsurlar ve sorunlar tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ sorunları, ontolojik güvensizlik, kaygı, güven.

Abstract: The proliferation of artificial intelligence technologies, which increase the interaction with all members of the society at every moment of our lives and enable us to practicalize our daily lives day by day, makes it possible to increase the problems as well as the benefits it brings. Rather than covering a definition of artificial intelligence, our study links the changes and threats posed by the innovations that come with it in the structure of the individual and society with the notion of anxiety that triggers the individual and society in ontological security studies. In this study, which deals with the combination of problems that threaten individual and social life in the integration of artificial intelligence with the individual and society within the framework of the ontological security concept, the elements and problems that trigger anxiety and trust problems are discussed.

Keywords: Artificial Intelligence, issues of Artificial Intelligence, ontological insecurity, anxiety, security.

GİRİŞ

Tarihten günümüze dek yaşanan gelişmeleri ile büyük bir yankı uyandıran yapay zekâ teknolojileri her yeni gün çığır açıcı seviyede gelişmekte ve insanoğlunun yararına olacak birçok verimlilik üretmektedir (Haenlein ve Kaplan, 2019). Makine öğrenimine dayanan ve büyük veri analitiği içeren yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte getirdiği faydalar ve sebep olduğu sorunlar Wang ve Wang, Chen, Strubell, Okolie ve Stahl gibi birçok akademisyen tarafından kaygı, güven, çevre, mahremiyet ve etik gibi konularda tartışılmaktadır. Özellikle bilim ve teknik, sağlık, ekonomi, politika, ulaşım ve medya alanlarında insan kapasitesini aşan bir şekilde verimlilik sağlayan bu teknolojiler elde ettiği veriyle performansını sağlarken verilerin şeffaflık, güvenilirlik, gizlilik ve önyargı hususunda içerisinde barındırdığı sorunlar bireylerde ve nihai olarak toplumsal düzlemde endişe verici boyutlara ulaşmaktadır (Stahl ve Wright, 2018). Toplumsal yaşamı dönüştürücü ve derinden etkileyici bu tür sorunlar kaygı yaratarak, yerleşmiş ve rutine binen güvenlik algısının temelini derinden etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir (Macnish ve Gregory: 2019). Güvenlik hem tekil hem de kolektif alanda yansıma bulan bir durumdur. Güvenliği öznel ve toplumsal yaşamında deneyimleyebilen birey yaşamında istikrarının mümkünlük koşulunu sağlayabilmektedir. Deneyimlenebilen alan içerisinde geliştirilen rutinler ve öz-anlatılar ise güvenilirliğin zeminini hazırlamaktayken bireysel ve toplumsal yaşamda devamlılık sağlanmaktadır (Ejdus, 2020). Bireyin öz-benliğini ve yaşam alanını etkileyecek değişkenlerin doğması ise sürdürdüğü yaşamın ve deneyimlerin istikrarını zedelemekte ve kaygı oluşturmaktadır. Kaygılar ise güvenlik duygusunu güvensizliğe sürükleyebilecek bir potansiyele sahiptir (Giddens, 1991: 40). Bireylere ve topluma temas eden her yeni olay içsel ve çevresel dünyamızda olumlu ya da olumsuz tepkimelere neden olabilmektedir. Yapay zekâ gibi sürekli gelişim ve dönüşüm içeren bir teknoloji bireyleri ve toplumları ezici ve dönüştürücü bir etkiye sahiptir (Davey, 2017). Bu dönüştürücü etkiler güvenlik algımızı besleyen öz-anlatılar ve rutinlerin eksenini değiştirerek kaygıyı tetikleyecek güvensizlik ortamları yaratmaktadır. Fakat kaygının itici ve onarıcı gizil gücünün (Mullahy, 1946) yapay zekâ teknolojilerinde yaşanan güvensizliği olumlu ve sağlıklı bir şekilde dönüştürmesi mümkündür. Nitel araştırmaya dayanan bu çalışmada yapay zekâ teknolojilerinin gelişimine yönelik çeşitli argümanlar, çalışmalar ve tartışmalar doküman analizi yöntemiyle elde edilerek bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanan kaygı verici gelişmelerin ontolojik güvenliğe etkileri değerlendirilmekte, tespit edilen kaygı dinamikleri eleştirel bir perspektifle sorgulanarak öneriler sunulmaktadır.

1. YAPAY ZEKÂ

Yapay zekâ teknolojisinin tarihsel gelişimi ele alındığında oldukça kapsamlı bir alan niteliği taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sürekli devinim halinde olan teknolojik gelişmeler neticesinde yapay zekâ tanımı da değerlendirildiği alana göre değişiklik gösterebilmektedir. WEF (Dünya Ekonomik Formu, 2012) dördüncü sanayi devrimini yaşadığımız bu dönem içerisinde yapay zekâ gelişmelerini bir devrim niteliğinde görmektedir. Yapay zekânın teknolojide devrim niteliğinde oluşu aslında her çağ içerisinde yaşanan teknolojik ilerlemenin ve yeni buluşların hayret uyandırıcı boyutta olması ile benzerlik göstermektedir. Yapay zekâ günümüz için değerlendirildiğinde bireye, toplumlara, ekosisteme ve hatta uzay bilimleri gibi insana

etki edecek birçok çerçevede gelişmekte bilhassa bilim, sağlık, ekonomi, ordu, endüstri, ulaşım, eğitim, politika gibi alanlarda güncelliğini her gün sağlamaktadır (Yalçınkaya, 2019: 4).

Barr ve Feigenbaum için yapay zekâ teknolojisi insan zekâsına benzer nitelikler taşıyan akıllı bilgisayar sistemleridir (Barr ve Feigenbaum, 1981; aktaran Jacob vd., 1988). Dilworth (1988: 23) için ise insan zihnini taklit etmek konusunda oldukça başarılı olduğu gözlemlenen yapay zekânın teknolojik geliştirmeleri arttırmada etkili olacağı gözlemlenmiştir. Yapay zekâ kavramı ele alındığı her disiplinde kendine has bir takım tanımlar barındırmaktadır. Russel ve Norving (2003: 2) için yapay zekâ tanımı insan gibi düşünüp eyleyebilmeyi mümkün kılan hesaplamalar bütünü şeklindedir. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, 2019: 6) yapay zekâ sistemini “insan tabanlı bir dizi hedefler kümesi için sanal ortamları etkileyebilen tahmin, öneri ve karar üretebilen makine tabanlı bir sistemdir” şeklinde ifade edilmektedir. Avrupa Komisyonu (2020: 2) ise yapay zekâyı “verileri bir araya getiren algoritmalar ve bilgi işlem gücü olan teknolojiler bütünü” şeklinde ifade etmektedir.

Bu tanımlardan hareketle yapay zekâyâ sahip teknolojiler insan zihninin çalışma mekanizmasını analiz ederek ona yakın ya da onunla eş değer ve belki de ondan daha üstün bir zekâ oluşturma gayesidir. İnsan zihninin nasıl çalıştığını analiz eden yapay zekâ sistemleri elde edilen donanımla yazılım sistemleri geliştirmekte, insan zihni ile oldukça benzerlik göstererek olayları algılayıp yorumlayarak çözüm de üretebilmektedir (Marr, 2018). Belirli bir zekâ ile donatılan yazılım ve programlar olarak tanımlanan yapay zekâ insana ait bilişsel donanımı içerisinde barındırabilen insana benzer bir kapasite geliştirme çabasıdır (Kayaalp ve Süzen, 2018: 7). Gelişmiş kapitalist ülkelerin bir araya geldiği Davos Forumu’nda (2012) büyük veri destekli kapasite geliştirme çabaları düşüncede devrim yaratan bir olgu olarak değerlendirmekte ve büyük veri raporu Big Impact’ta bu gelişmeler 21. yüzyılın altını olarak nitelendirilmektedir (WEF, 2012).

1.1. Yapay Zekânın Tarihsel Gelişimi

İngiliz matematikçi Alan Turing’in *Computing Machinery and Intelligence* (1950) adlı makalesinde “makinelere düşünebilir mi?” sorusunu sormasının akabinde makinelerin düşünüp düşünemeyeceği hipotezini sınamak için sezgisel tarama modeli geliştirerek makinelerin insan gibi konuşup konuşmadığını test etmiştir (Larson, 2022: 21). Turing insanların problemleri çözümleyebilmek ve ardından nihai bir karara varabilmek için var olan bilgilerini mantık süzgecinden geçirdiğini ileri sürerek makinelerin neden aynı şeyi yapamadığını sorgulamaktadır. Turing’in ardından John McCarthy 1955 yılında yapay zekâ teriminden ilk kez söz ederek terimin isim babası olmuştur (Smith, 2006: 4). 1956 yılının yazında Dartmouth Yaz Araştırma Projesi Konferansı’nda John McCarthy, Claude Shannon ve Marvin Minsky tarafından yapay zekâ “akıllı makineler yapma bilimi” şeklinde tanımlanmaktadır (Crevier, 1993). 1960’ların sonuna dek yoğun bir ilgi gören ve çalışmalar gerçekleştirilen bu alanda ilgi azalması 1970 yılından başlayarak 1990 yılına kadar devam etmiş literatüre bu tarih aralığı “yapay zekâ kışı” olarak geçmiştir (Larson, 2022). Süreksizliğin 1990 yılında sona ermesi ve 1995 yılında Richard Wallace’in “Yapay Dil Bilimsel İnternet”i

geliştirmesi makineleri konuşma seviyesine ulaştırarak bilim alanında büyük bir yankı başlatmıştır (OECD, 2019: 2).

Şekil 1: Yapay Zekâ Zaman Çizelgesi

Kaynak: (OECD, 2019)

1.2. Yapay Zekâ Türleri

Son yıllarda bulut teknolojileri ve büyük veri ile depolama hacmi artan yapay zekâ sistemi derin öğrenme, makine öğrenimi, sinirsel ağlar ve uzman sistemler konusunda hızlı bir ilerleme göstermektedir (Haenlein ve Kaplan, 2019). Bu ilerleme onun veri arşivi ile yakından ilgilidir, verilerin katlanarak artan yapıda olması yapay zekânın depolama hacmini arttırarak ve veriyi analiz ederek işleme potansiyelini kuvvetlendirmesi yapay zekânın her geçen gün gelişmesine imkân sağlamaktadır (OECD, 2019: 21). Yapay zekânın elde ettiği veriyi hızlı bir şekilde işlemesi ve seçenekleri optimize ederek nihai bir karara ulaşması hatırı sayılır seviyede faydayı yanında getirmektedir. Onun toplamış olduğu veriler insanın bilgi edinebilme kapasitesini ve hızını aşmakta ve sonuca ulaşabilme konusunda insandan daha hızlı karar verebilmekte oluşu daha üretken sonuçlar elde edebilmeye imkân sağlamaktadır (IRGC, 2018).

Yapay zekânın bu denli gelişen kapasitesi bilim ve bilgi üretim süreçlerinde ilerlemeyi kolaylaştırıcı ve verimsiz bir şekilde elde edilen çıktıların bu anlamda verimli çıktılara dönüştürücü gücü sayılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020). Yapay zekâ teknolojileri veri toplama, yorumlama ve elde ettiği verileri insan benzeri adaptasyon yoluyla hedefe ulaşmak için kullanılmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2019: 17). Günümüzde artık mesele makinelerin düşünüp düşünemeyeceğini tartışmaktan çok daha ileri bir boyuta geçerek yapay zekâ teknolojilerinin edindiği farkındalıkla ilgili hale gelmiştir. Bu farkındalık aynı zamanda bilgisayar bilimi alanında tanımlanan zekâyâ, akıllı etmenlerin tasarımına odaklanmaktadır (Lawhead, 2003).

1.2.1. Uzman Sistemler

İnsan yetkinliğini taklit etmeye yarayan bu sistem yapay zekâ programlama çeşitlerinden biridir ve belirli bir konuda uzman bir insanın çözdüğü sorunu çözebilme amaçlamaktadır (Okuyan, 2003: 17). Bir uzman sistem sorulan sorulara cevap verebileceği gibi aynı zamanda doğru veri girişi ve çıktı sağlamak amacıyla

kullanıcısına sorular da yöneltebilen bir açık diyalog sistemidir. Veri tabanı oluşturmak, bu veri tabanı için veri toplamak, topladığı verilerden aynı insanın mantık çerçevesinde olduğu gibi çıkarımlar yapmak, yaptığı çıkarımlar üzerinden çalışma alanları oluşturmak, bu alanları kullanıcılarına açıklamak ve düşünme kapasitesini geliştirmek uzman sistemli yapay zekâ teknolojilerinin temel bileşenleridir (Tektaş vd., 2002: 1-3). Bu sistem belirlenen herhangi bir alanda komplike problemleri çözmek için uzmanla aynı kapasitede olmak için yarışan ve uzman gibi düşünen bilgi tabanlı bir bilgisayar sistemidir (Sell, 1995).

1.2.2. Makine Öğrenimi

Yapay zekâ sistemlerinin bir parçası olan makine öğrenimi hedeflenen belirli bir alana ait verileri seçerek çözümlen ve çözümlendiği verileri sentezleyerek uygun sonuçlar çıkarmayı sağlayabilecek algoritmalarından meydana gelmektedir (Stilgoe, 2018; Ryan, 2020). Bu açıdan makine öğrenimi, bir yazılımın kendi kendine bilgi edinme, analiz etme ve sonuca ulaşma becerisi ile yakından ilgilidir. Çıkarımlarını verilerden elde ettiği bilgileri istatistiksel bir şekilde çözümlenerek elde eden makine öğrenimine günümüzde sıklıkla kullanılan Spotify uygulaması basit örnek olarak verilebilir. Müzik dinleme uygulaması olan Spotify, kullanıcıları zevklerine göre müziklere erişebilirken uygulamanın yazılımı öğrenme modelini uygulayarak elde ettiği verilerden hareketle kullanıcının zevkine uygun müzikleri her hafta haftalık keşif şeklinde sunmakta, kullanıcının bir müziği ne kadar sıklıkla dinlediğini hangi tür müzik tarzına sahip olduğuna dair raporlarını ise kullanıcılara her yıl dönümünde grafiksel olarak teslim etmektedir (Binark vd., 2023). Onun bu öneri sunma ve raporlama kabiliyeti makine öğrenimi sayesinde mümkün olmaktadır. Makine öğreniminin gün geçtikçe değişen ve gelişen yapısı ise büyük verinin artan hacmi ile yakından ilgilidir.

1.2.3. Derin Öğrenme

Makine öğrenimini büyük veriyi işleyerek elde eden derin öğrenme modeli, insan zihninin öğrenme ve karar verme mekanizmasını taklit eden bir işleve sahiptir (Kayaalp ve Süzen 2018: 7). Bu işlevi yerine getirirken yapay sinir ağlarından faydalanan derin öğrenme birçok farklı alandaki verileri işleyerek çıkarımlar yapabilmektedir (Stilgoe, 2018). Derin öğrenmenin veri işleme kapasitesi her geçen gün artmaktayken insan hayatını kolaylaştırıcı gelişmeler de meydana gelmektedir. Doğal dil desteği ile geliştirilen sanal asistanlar ve sohbet robotlar gündelik hayatı pratikleştirirken diğer yandan yüz tanıma ve görüntü algılama becerileri gelişmekte, otonom makinelerin kullanımında, hastalıkların teşhisine ve laboratuvar analizlerine kadar hemen her yaşam alanında derin öğrenmeden faydalanılmaktadır (Marr, 2018).

1.2.4. Yapay Sinir Ağları

İnsan beyninin öğrenme, analiz ve karar verme yollarını takip ve taklit ederek edindiği verilerden başka bir veri türetme fonksiyonu gerçekleştiren bu yazılım, insan beyninde var olan bu sürecin matematiksel ve istatistiksel bir modellenmesidir (Kabalıcı, 2014). Genellikle veri filtreleme, yorumlama ve ilişkilendirme yöntemlerinde tercih edilen bu yazılım (Ağyar, 2015) derin öğrenmenin potansiyelini gerçekleştirebilmesi

için gereklidir. İstatiksel çözümlenmeleri ve tahmin sistemi ile meteoroloji verileri gibi birçok alanda yapay sinir ağları kendini göstermektedir (Partal, 2011).

McCarthy'nin akıllı makinelerin mümkünlüğü sorunsallaştırmasından günümüze dek büyük bir gelişme kat eden yapay zekâ çalışmaları insanın yararına en çok faydayı sağlayacak gelişmelere konu olmuştur. Raymond Kurzweil (1985) yapay zekânın gelişimini yaşanması muhtemel olan aksiliklere rağmen bilim ve teknolojinin gelişmesinin hayati bir fonksiyonu olduğunu söylemektedir. Nitekim yapay zekânın gelişimi göz önüne alındığında ise onun insan ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için nesnelerin karmaşıklığına çözüm yaratmaya çalışan bir disiplin olduğu öne sürülebilir. Bunu yapmak için ise insan zihnini algoritmalarla, uygun yollarla simüle eden bir süreçle karşılaşmaktayız.

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimi ve çeşitli türlerde ortaya çıkışı toplumsal engelleri kaldırmaktadır ve yaşamı dönüştürücü etkileri bulunmaktadır (Chui vd. 2018). Karar verme süreçlerinde gittikçe insanın yerini almaya başlayan bu teknolojik eğilim gittikçe topluma nüfuz eden ve sosyal kalkınmaya faydalı olacak verimlilikler üretmeye başlamıştır (Haenlein ve Kaplan, 2019). Grant'ın (1986) "teknoloji çağı ontolojisi" tespiti göz önüne alındığında teknolojik gelişmelerin sosyal yaşamımızın her anına etki ettiği, hızla gelişen teknolojinin günün normalini de değiştirdiği bir çağ içinde bulunmaktayız.

Unutmamak gerekir ki yapay zekânın gelişiminde var olan bu çeşitlilik toplumsal yaşamı dönüştürücü etkilerin yanında bir takım varoluşsal kaygıları da yanında getirmektedir. Çağdaş araştırmacılar yapay zekânın bu dönüştürücü eğiliminin faydalarından söz ettiği kadar insanlık durumuna endişe verici oranda etkilerini de göz ardı etmemektedir (Davey, 2017). Günümüzde artık mesele makinelerin düşünüp düşünemeyeceğinden ve makinelerin edindiği farkındalığın yararından çok insanlığa tehlikeleri ile yakından ilgili bir hal almaya başlamaktadır. Fallenstein makinelerin ilerleyen gelecekte insandan daha akıllı ve yıkıcı olacağını söylediğinde ise bu durumu öngörmüştür (Fallenstein, 2015; aktaran Marquart, 2017).

1.3. Yapay Zekâya Dair Sorunlar

Akıllı teknolojilerin gelişmesi ile birlikte sürücüsüz araçlar, kalp pilleri, otomatik ticaret sistemleri gibi otomasyon cihazların başarılı bir şekilde programlandığı kabul edilen bir gerçektir. Bu avantajlara rağmen Hawking yapay zekâ teknolojilerinin "sözde yararı" hakkında "yapay zekânın yaratılmasındaki başarı insanlık tarihinin en büyük olayı olacaktır ancak risklerden kaçınmayı beceremezsek ne yazık ki bu sonuncusu olabilir" düşüncelerini ifade etmekten geri durmamaktadır (Tegmark, 2014). Bunun yanı sıra akıllı sistem geliştiriciler ve kullanıcılar açısından risk taşıyan olaylarda mevcuttur örneğin 2016 yılında bir Tesla kullanıcısı sürücünün otopilot modunda aracını kullanırken karşıdan gelen aracı görmemesi sonucu hayatını kaybetmesi, Microsoft'un yapay akıllı sohbet robotu olan Tay.ai'nin adına açılmış olan Twitter hesabında antisemitist ve cinsiyetçi söylemlerde bulunması makinelerin toplumla entegrasyonunda verimliliğinin arttığı kadar bir takım kaygıları da yarattığı gözlemlenmektedir (Hunt, 2016). Bu aynı zamanda mevcut toplumsal yapıyı etkileyen etik kaygıları da yanında getirmektedir. Otonom makinelerin kullanımı bireyin fiziksel bütünlüğünü koruması açısından da bir takım kaygılar oluşturmaktadır. Örneğin Vladimir Putin'in "Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimi yalnızca Rusya için değil tüm

insanlığın geleceği içindir. Yapay zekâ fırsatlar ve öngörülmesi zor tehditler ile gelecektir. Bu alanda kim öncü bir lider olursa dünyanın hükümdarı o olacaktır.” şeklinde oldukça kaygı verici güç dengelerinde başat gücün sahibinin yapay zekâyı geliştiren ülke olacağına işaret eden bir söylemi mevcuttur (Meyer, 2017). Bu birkaç örnek bile yapay zekâyı karşı güven duygusunu tetiklerken etik alanda iyileşmesini sağlamak birey, toplum ve ülkeler için önemli görünmektedir.

Eleştirel araştırma profesörü ve Bilgi İşlem ve Sosyal Sorumluluk Merkezi (CCSR) direktörü olan Bernd Carsten Stahl yapay zekânın etik sorunlarını Delphi vaka soruşturma raporlarından elde ettiği verilere dayanarak aşağıda belirtilen 39 ayrı kategoriye ayırmaktadır (Stahl, 2021: 37-39):

1. İnovasyon maliyeti
2. Fiziksel bütünlüğe zarar
3. Kamu hizmetlerine erişim eksikliği
4. Güven eksikliği
5. Yapay Zekânın uyanışı
6. Güvenlik sorunları
7. Kaliteli veri eksikliği
8. İstidam
9. Güç asimetrisi
10. Sağlık üzerindeki olumsuz etki
11. Bütünlük sorunları
12. Verilerin doğruluğu eksikliği
13. Mahremiyet eksikliği
14. Şeffaflık eksikliği
15. Askeri kullanım potansiyeli
16. Bilgilendirilmiş onay eksikliği
17. Önyargı ve ayrımcılık
18. Haksızlık
19. Eşit olmayan güç ilişkileri
20. Kişisel verilerin kötüye kullanılması
21. Adalet sistemi üzerindeki olumsuz etki
22. Demokrasi üzerindeki olumsuz etki
23. Suç ve kötü niyetli kullanım potansiyeli
24. Özgürlük ve bireysel özerklik kaybı
25. İtiraz edilen veri sahipliği
26. İnsan temasının azaltılması

27. Veri ve sistemlerin kontrol ve kullanım sorunları
28. Tahmini önerilerin doğruluğunun olmaması
29. Bireysel olmayan tavsiyelerin doğruluğunun olmaması
30. Ekonomik gücün yoğunlaşması
31. Tedarik zincirinde temel insan haklarının ihlali
32. Temel insan haklarının ihlali
33. İstenmeyen, öngörülemeyen olumsuz etkiler
34. “Yanlış” problemlerin önceliklendirilmesi
35. Savunmasız gruplar üzerinde olumsuz etki
36. Sorumluluk ve sorumluluk eksikliği
37. Çevre üzerinde olumsuz etki
38. İnsan karar verme kaybı
39. Bilgiye erişim ve bilgi özgürlüğü eksikliği.

Bu kategoriler ele alındığında yapay zekâya dair sorunların yalnızca yapay zekâ özelinde değil onun geliştiricileri ve kullanıcıları tarafından da kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Nitekim yalnızca yapay zekâ gelişmelerinin getirdiği sorunları ele almak sorunların oluşumunu tetikleyen etkenleri görmeyi engellemektedir. Bu sebeple yapay zekâya dair sorunları, sorunu tetikleyen gruplara ayırmak ve bunları sosyal ve çevresel düzeyde tartışmak bu konuya daha analitik yaklaşmayı kolaylaştıracaktır.

1.3.1. Yapay Zekâ Kökenli Sorunlar

Yapay zekâ kökenli sorunlardan ilki “şeffaflık” sorunudur. Şeffaflık sorunu hem yapay zekâ geliştiricisi hem de kullanıcılar açısından diyalektik bir sorundur. Makine öğrenimi, derin öğrenme ve yapay ağlar gibi yapay zekâ türleri kişisel ve temsili olmayan verileri içermesi nedeniyle oldukça geniş bir bilgi hacmine sahiptir. Ancak geliştiriciler onun bu verici hacmini opak olması sebebiyle “kara kutu” olarak nitelendirmektedir (O’Neil, 2016). Bu opaklık geliştiricileri algoritmaların nasıl şekillendiğine dair bir bilinmezle karşı karşıya bırakırken aynı zamanda kullanıcıya karşı da bir gizlilik yönü vardır. Bu bağlamda şeffaflık sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorun ileri düzey algoritmaların kapasitesini anlamlandırma ve yönlendirme problemi ile karşılaşılması nedeniyle derin öğrenme becerisinin açıklanabilirliği sınırlandırılmaktadır (Castelvecchi, 2016).

“Veri Gizliliği” yapay zekâ kökenli sorunlardan bir diğeridir. Yapay zekâ performansını elde ettiği veriler aracılığıyla sağlamaktadır. Derin öğrenme becerisi ile hedeflenen sonuca ulaşmaya çalışan yapay zekânın kişisel ve temsili olmayan bilgileri içeren büyük miktarda veri toplaması gerekmektedir bu ise yeni güvenlik açıklarının oluşmasına neden olabilmektedir (Stahl ve Wright, 2018). Bu durum aynı zamanda mahremiyet ihlalinin yaşanmasına da neden olabilmektedir. Kişisel verileri ele geçirilen birey sanal ve sosyal yaşamında dezenformasyona uğrayabilmektedir. Bu durum

yalnızca birey özelinde değil toplum ve ülkeler çapında da büyük bir tahribata neden olabilmektedir (Dilmaghani vd., 2019). Yapay zekâ teknolojilerinde sektörler fayda ve verimlilik sağlamak adına kişisel verilerin mahremiyet ihlali pahasına veri toplama konusunda motive edici olabilmektedir (Stahl ve Wright, 2018). Güven insan doğası gereği öznelere arası sağlanması gereken bir ilişkiyken nesnelere bunu tahrip etmesi birey ve toplum düzeyinde büyük güvenlik endişesinin doğmasına neden olabilmektedir.

“Özerklik” yapay zekâ kökenli bir sorun olup, yapay zekâ teknolojilerinin insan müdahalesi olmaksızın çalışma potansiyelini gerçekleştirebilmesi ile yakından ilgilidir (Stahl, 2021: 49). Ancak yapay zekânın bu özerkliği onun ciddi etik ihlaller getirebileceği hususunda kaygı verici bir nitelik taşımaktadır bu durum insanların tanımlayamayacağı ve eylemleri öngöremeyeceği bir takım olumsuz durumlara yol açma riski taşımaktadır (Macnish ve Gregory: 2019). İnsanın geliştirdiği bir teknoloji artık insandan bağımsız, kodlamanın dışında düşünüp karar alabilir durumdadır. Bu durumun muğlak getirileri birey üzerinde ve kitleler üzerinde elbette bir güvensizlik yaratmaktadır.

“Algoritma Güvenliği”, yapay zekânın algoritmik modellerine dışarıdan gelebilecek bir saldırı sonucunda modelin parametrelerinin bozulabilme riskini taşıyan bir sorundur. Bu saldırı kişisel verilerin gizliliğini ve hatta bireyin fiziksel bütünlüğünü etkileyecek otonom makinelerde bozulmaya neden olabilmektedir (Stahl ve Wright, 2018). Algoritmik güvenliğin sağlanamaması toplumsal refahı zarara uğratabilecek problemler yaratabilecektir.

“Veri Güvenliği”, yapay zekânın kendisinden kaynaklı sorunların sonucusudur. Yapay zekânın kaliteli çıktılar üretmesi onun edindiği verilerle yakından ilgilidir. Kalitesiz veriler ile algoritmik işleme yapan yapay zekâ teknolojileri çıktının istenmeyen nitelikte olmasına neden olabilmektedir (Geiger, 2020). Özellikle tıbbi alanda elde edilen verilerin kaliteli olması raporların doğru yanıt verebilmesi için gereklidir (Topol, 2019). Bu konuda bir diğer husus ise verilerin ayrımcılık ve önyargıları ile ilgilidir. Örneğin kredi almak isteyen bir kişinin kredi ödeme potansiyeli o kişinin kredi puanlarından, sosyal medya hesaplarından ve sosyal çevresinden elde edilen verilere dayanarak değerlendirilir. Kişi ödeme potansiyeli olsa dahi verilerinde dezavantajlı bir gruptan olduğu tespit edildiğinde ise talebin geri bildirimini olumsuz sonuçlanabilir. Bu aynı zamanda dijital bir kast sisteminin doğmasına neden olabilmektedir. Veri güvenliği hususunda bir diğer sorun ise ayrımcılıkla ilgilidir. Kadın-erkek, ırk ve din gibi toplumsal düzlemde ayrımlar yaşanan olay ve konular üzerine güvenilir veriler elde etmeyen yapay zekâ teknolojileri bazı gruplara karşı önyargılı tutum takınarak ayrımcılığa neden olabilmektedir (Obermeyer vd., 2019). Yapay zekâ geliştiricilerinin bu durumda veri güvenilirliğini önyargıyı engelleyecek şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Bu durum düzeltilmediği takdirde verilerin ve teknolojilerin çıkar gruplarının lehine olacak bir şekilde gelişim gösterebilme tehlikesi ile karşılaşması mümkündür.

1.3.2. İnsan Kökenli Sorunlar

“Hesap verebilirlik” yapay zekânın geliştiricilerine yönelik bir sorundur. Yapay zekâ sistemi herhangi bir probleme neden olduğunda bunun sorumlusu yapay zekâ mı yoksa geliştiricisi olan insan mıdır? Problemler algoritmalar ve hatalı veri girişi gibi birçok nedenden kaynaklı olabilmektedir. Bu sebeple yapay zekâdan kaynaklı gerçekleşen problemler neticesinde hesap verilebilirlik insanı en çok etkileyen durumlardan biridir. Önyargılı ve bireyin fiziksel bütünlüğüne zarar verecek olumsuz durumların yaşanması gelişen yapay zekâ çağında oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Yapay zekânın derin öğrenme türünün bir “kara kutu” olması hesap verebilirlik ihtimalini düşürmeye neden olmaktadır ancak olumsuzluklara neyin neden olduğunu bilmek insanın en büyük haklarından biridir (McDermid vd., 2021). Bu sebeple bireyin ontolojisine bile etki eden bir “kara kutunun” geliştiricileri günümüz hukuk devleti anlayışı perspektifinde bakıldığında belirli yaptırım ve uygulamalar ile karşı karşıya kalabilirler ve hatta sosyolojik perspektifte bakıldığında kalmalıdır.

“Etik Kıstaslar” yapay zekânın insan kökenli bir diğer sorundur. Bir bakıma bu bir sorun değil çözüm niteliğindedir. Etik kıstaslar, yapay zekânın toplum ile bağlarını kuvvetlendirmek amaçlı belirli toplumsal norm ve kurallara uygun hale getirilmesi gerektiği fikrinden hareketle bir düzenlemenin gerekliliğinden ortaya çıkan bir problemdir. Var olan tehlikelerin önüne geçmek ve öngörülemeyen tehlikelerden kaçınmak veya buna karşı bir savunma sistemi geliştirmek için yapay zekâ teknolojilerini etik değerlere uygun bir şekilde tasarlamak gerekmektedir bu durum yapay zekâdan etik davranışlar beklemek yerine öncelikle geliştirici ve kullanıcıların öğrenmesi ve saptaması gereken bir husustur (Ryan, 2020; Stahl, 2021). Skandallardan doğan bir etik sistemi geliştirmektense insan hayatını önceleyen etik standartları çıkar gruplarının lehine olmayacak bir şekilde belirlemek toplumsal refahın sağlanması için gereklilik arz etmektedir.

1.3.3. Yapay Zekânın Toplumsal Etkileri

Yapay zekânın gelişmesinden ve bu denli günlük rutinlerimiz arasında yer almasından itibaren toplumsal etkisi de artmış ve normal algısı yapay zekânın varlığı üzerine değişmiştir. Ancak toplumsal düzlemde bu durum belirli başlı sorunlar ve sorular doğurmuştur. Kolektif perspektifte ilk ve belki en önemli etkilerinden biri yapay zekânın “insan haklarına” olan etkisidir. Yapay zekâ teknolojilerinin önyargı içeren tutumları sosyal yaşamı derinden etkileyen etik dışı bir davranış olarak değerlendirilmektedir (Obermeyer vd., 2019). Bu durum toplumsal yaşamda güveni zedelediği kadar insan haklarının zarar görmesi ile yakından ilişkilidir. WEF (2018) için aynı zamanda otonom silahların ve araçların gelişmesi bireyin fiziksel bütünlüğüne zarar verecek bir takım problemleri beraberinde getirirken bireyin temel yaşam ihtiyacı olan güvenliğin sağlanması hususunda kaygı verici bir takım engelleri oluşturmaktadır. Bu durum varoluşsal bir kaygıdır ve bireyler bu durum karşısında yapay zekâyı karşı tedirgin yaklaşmaktadır. Ayrıca bu durum yapay zekânın birey üzerinde olumsuz etkisinin temeli niteliğindedir.

“Manipülasyon” günlük hayatta bireyler arasında farkında bile olmadan kullanıldığı gibi günbegün insana benzeyen hatta onunla yarış içerisine girebilen yapay zekânın da toplumsal etkilerinden biri olarak kullanılmaktadır. Bizden aldığı verilerle bizim adımıza çıkarımlarda bulunan yapay zekâ teknolojilerinden biri olan sanal asistanlar

kullanıcılarının ilgi alanı ve davranışlarını değerlendirebilir ve tüketim alışkanlıklarını yönlendirebilmektedir. Politikacıların vatandaş tutumlarını, davranışlarını ve değerlerini yapay zekâ sistemleri aracılığı ile analiz ederek söylemler üretmesi, elde edilen verileri ses ve görüntülerde değişiklik yaparak çarpıtabilmesi aynı zamanda kullanıcıların diğer bireyler üzerinde mahremiyet ihlali yaratabilecek yapay zekâ sistemlerinin manipüle edici fonksiyonlardan yararlanması örnek olarak verilebilmektedir (Efe, 2021; Okolie, 2023). Yapay zekâ teknolojilerinin siyasi adaylar lehine veri toplama ve seçmen istatistiklerini analiz etme konusunda başarısı siyasilerin onu interaktif bir şekilde ikna çalışmalarında kullanmasına da imkân sağlamaktadır. Toplum güvenini etkileyecek manipülasyonların yapay zekâ aracılığı ile uygulanması demokrasinin ve medeni hakların zarar görmesi ile ilişkilendirilmektedir (Siau ve Wang, 2020). Siyasal propagandanın neredeyse her türüne olanak sağlayan bu teknoloji birey ve devlet arasındaki güven duygusunu zedeleyebilmektedir.

“İstihdam” yapay zekânın toplum ile arasındaki anlaşmazlıkların temel sebeplerinden biri olan toplumsal etkisidir. İnsanın yerini giderek daha fazla alan ve insanın hız kapasitesini aşan otomatik sistemler çoğalmaya başladıkça yapay zekânın iş gücü piyasasını dönüştürme ihtimali gün geçtikçe daha çok artmaktadır (Frey ve Osborne, 2017). Yapay zekâ her ne kadar verimlilik üretse dahi bu olumlu sonuç istihdam kaybına yol açarak toplum nezdinde her an olumsuz sonuçlar doğurabilme tehlikesi taşımaktadır (Haenlein ve Kaplan, 2019). Bu durum bir bakıma yeni bir sömürgecilik sisteminin oluşmasına neden olabilecek riskleri taşımaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin iş gücü piyasasında rekabeti tetikleme, akıllı yapay sistemler alanında uzmanlaşan kuruluşların tekelleri bir yapıya bürünerek ekonomik ve sosyal yaşamda istikrarın sağlanmasına engel olabileceği gibi toplumsal refahı olumsuz yönde etkileyebilecek riskler barındırmaktadır.

1.3.4. Çevresel Etkileri

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişiminin birey ve toplumlara etkisi olduğu kadar ekosistem içinde birçok etkisi bulunmaktadır (Stahl, 2021). Her gün gelişmekte olan teknolojiler sebebi ile veri kullanımı, cihazların üretimi ve tüketiminde artan yoğunluk ilerleyen zamanlarda ekosistemi büyük bir zehirli atık riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Makine öğrenimi ve derin öğrenme teknolojilerinin türlerinin gelişiminin sağlanabilmesi için büyük veri kullanımı gerekmektedir. Büyük verinin yapay zekâ türleri tarafından kullanılabilmesi için ise oldukça büyük miktarda enerjinin sağlanabilmesi gerekmektedir. Derin öğrenmenin bir uzantısı olan Nöro-Linguistik Programlama (NLP) oldukça maliyetli olmakla birlikte çevreye büyük oranda toksik atık bırakabilme potansiyeli taşımakta, modellerin eğitiminde kullanılan veri boyutu artışı ile karbon salınımı ve enerji tüketimi artmaktadır (Strubell vd., 2019). Tüketimin yanı sıra kullanımda harcanan maliyet ve enerji gibi faktörlerin kullanıcılar ve araştırmacılar tarafından eşitsizliğe neden olması mümkündür (Coudry ve Meijas, 2019). Örneğin Google aramalarında alakalı sonuçlar verebilmek için NLP'nin sinir ağ tabanlı eğitim tekniği olarak kullanılan Bidirectional Encoder Representations from Transformers (BERT) eğitimlerinde salgılanan 284 ton karbondioksit ve 6.912 dolar tutarında elektrik harcaması hem model eğitiminin çevreye zararı hem de pahalılığı konusunda araştırmacılar endişe duymaktadır. NLP'nin kullanmış olduğu enerji

miktarının ülkelere göre değişim göstermesi de aynı zamanda kullanılan elektrik maliyeti ve karbon yoğunluğu arasında farklar yaratmaktadır (Strubell vd., 2019).

2. ONTOLOJİK GÜVENLİK

Basit anlamı ile alındığında güvenlik bireyin fiziksel alanda fiziksel açıdan vuku bulabilecek her türlü somut tehlikelerden arınmış olarak konumlanması (Kula ve Çakar, 2015) anlamına gelse dahi bireyin etkileşimde bulunduğu sosyal çevrenin de güvence altında olması bireyin güvende hissetmesi için gerekmektedir. Nitekim birey sosyal bir varlıktır ve etkileşim içinde bulunduğu toplumsal grup ve sınıfların arasında ontolojik bir bağlılık ile hareket etmektedir. Bu bağlamda güvenlik hem tekil hem de kolektif bir olgudur. Aynı zamanda ontolojik güvenlik kavramı interdisipliner de bir çalışma alanıdır. Bireyin içsel güvenlik dürtüleri üzerinden okunabilecek bir kavram olan ontolojik güvenlik aynı varoluşsal yaklaşım ile Giddens tarafından devletler özelinde de incelenen uluslararası ilişkiler literatüründe de kendine yer edinen bir kavramdır (Gustaffson ve Krickel-Choi, 2020). Kavramın bu bağlamda sosyolojik ve siyasal bilimler boyutu da göz ardı edilmemelidir. Nitekim toplumlar ve devletler, halklar ve onların meşruiyet ve aidiyet zeminleri üzerinden var olmaktadır. Bu bağlamda ontolojik güvenlik kavramı topluma haiz olan her alanda kendine inceleme alanı bulabilmektedir.

Ontolojik güvenlik kavramsal tanımıyla fiziksel olanın değil benliğin güvenliğini kapsayan bir biçimde bireyin kim olduğuna ilişkin öznel bir duygu biçimini kapsamaktadır (Mitzen, 2006: 344). Bireyin fenomenolojik dünyasında içsel bir güvenlik dürtüsü içinde olması belirli rutinler ile sağlanabilmekte ve ontolojik güvenlik bu şekilde vuku bulmaktadır. Bireyin ontolojik olarak güvende hissetmesi onun sosyal çevresinde istikrarlı ve tahmin edilebilir yaşamının mümkünlüğü ile ilgilidir (Ejdus, 2020). Bu durum bir bakıma kolektif hafızadır. Birey sosyal çevresinde belirlediği rutinler ile kendini korunaklı bir alan elde etmektedir. Bir başka deyişle birey sosyal çevresinde benliğine etki eden algılar ile temas halindedir ve bu algıların güvenliğinden emin olmak adına birey onlara öznel yargılar yüklemektedir (Chace ve Carr, 1988: 74). Dolayısıyla öznel yargıları fenomenolojik yaklaşım ile sentezleyen birey ontolojik güvenliğinin istikrarını sağlamak için pratikler geliştirir.

Ontolojik güvenlik kavramını 1960 tarihli *The Dividen Self* çalışması ile ele alan psikanalist R. D. Laing'in kavramı değerlendirme amacı şizofreni hastalarının anlaşılmasını kolaylaştırmaktır. Kavramı geliştirirken büyük ölçüde Nietzsche, Sartre ve Heidegger'den etkilenen Laing, kavramın temellerini büyük ölçüde varoluşsal fenomenolojiye dayandırmaktadır (Laing, 1960: 35-37). Freud gibi psikiyatri alanında çalışmalar gerçekleştiren Laing ondan farklı olarak çalışmalarında bireyin öznel deneyimlerini kendine başlangıç noktası almakta ve ontolojik açıdan güvende hissetmeyen bireylerin kaygılarını Kierkegaard'ın dehşet kavramı ile özdeş tutmaktadır (Laing, 1960: 38-47). Öznel deneyimler, bireyin kendisi ve içinde bulunduğu çevre ile yakından ilişkilidir. Bireyin öznel deneyimlerinde oluşan kaygıyı varoluşsal bir düzleme yerleştiren Laing, bireyin dehşet içinde var olmaktan vazgeçmeye yönelik olan güdü ve duygusunu korkuya bağlamaktadır. Onun için ontolojik güvenlik bireyin kendisini zaman ve uzamda canlı birer gerçek kişi olarak deneyimleyebilmesidir ve güven ise bireyin bu deneyimlerinde hissettiği ve dışarıdan atfedilenin uyumuna göre ancak sağlanabilmektedir (Laing, 1960: 35-37). Bireyin diğer aktörler ile kurduğu gerçek ve

dengeli ilişki onun ontolojik olarak güvenini temin ederken normal yaşamının da temellerini sağlamış olur.

Ancak Laing'in değerlendirdiği bireyler şizoid olması sebebiyle kendi deneyimleri ve diğer aktörler ile kurduğu ilişkilerde bölünmüş benliğe sahip bireylerdir (Laing, 1960: 17). Bu nedenle ontolojik güvenliğe sahip değildirler. Bireyin yaşadığı ontolojik güvensizlik kendini hapsediği kaygıdan kaynaklanmaktadır. Sağlam bir güvenlik duygusundan muzdarip olan bu bireyler karşılaştıkları engeller ve duyduğu kaygılar neticesinde gerçekliğe dair algılarını yitirmeye başladıkça varlıklarından vazgeçme korkusu derinleşmekte öz-benliğine ve bulunduğu topluma karşı yabancılaşmakla karşı karşıya kalmaktadır. Laing her ne kadar patolojik olarak şiddetli kaygı durumu yaşayan bireyleri değerlendirse bile ontolojik güvenini temin edemeyen bireylerinde öznel deneyimlerinde problem yaşadığı takdirde kaygı yaşadıklarını belirtmektedir (Laing, 1960: 80). Ancak aralarındaki ayrım ontolojik olarak güvende olan bireyin yaşadığı kaygıların normal olduğunu ontolojik güvensizlik yaşayan bireylerin ise kaygıların varoluşsal bir tehdit içerdiği noktasında yatmaktadır. Birey ontolojik olarak güvensizlik içeren bir kaygı ve güdü hissettiğinde varlığı üzerinden bir tehdit algılamakta ve bu bağlamda varlığının yok oluşu üzerinden bir güvensizlik duymaktadır.

Kavramı psikanalist Laing'den esinlenerek sosyoloji disiplinine dâhil eden Giddens modernitenin etkilerini değerlendirdiği *The Consequences of Modernity* adlı yapıtında ontolojik güvenliği bireyin bilinçdışında ve sosyal çevresinde yaşadığı varoluşsal sorularının cevabı olarak tanımlamaktadır (Giddens, 1991). Cevapların nasıl verildiği hususunda ise Giddens, bireyin çevresinde edindiği öznel deneyimlerini yani rutinlerinin ve öz-anlatılarının güvenlik algısı oluşturduğunu öne sürmektedir (Giddens, 1991: 44-47). Bu anlamı ile ele alındığında bireyin öznel deneyimleri neticesinde kendine uyarladığı öz-anlatılar ve rutinlerin sürekliliği bireyin fiziksel yaşamını ve varoluşunun güvende olmasını sağlamaktadır (Rumelili ve Adısönmez, 2020: 3). Öte yandan ontolojik güven sıklıkla ontolojik güvensizlik ile karşılaştırılmaktadır. Mitzen'e (2006: 345) göre ontolojik güvensizlik tehlikeleri öngörememekten kaynaklanan bir acizlik hali iken, ontolojik güvenlik bireyin sosyal hayatında olup bitene karşı olasılıksal olarak hazırlıklı olduğunda meydana gelen bir durumdur (Gustaffson ve Krickel-Choi, 2020). Birey belirsizlikten gelen kaygıyı aşabilmek adına süreklilik arz eden öz-anlatılar ve rutinler geliştirerek güvenliğinin teminatını hazırlamaktadır (Kinnvall, 2004: 746). Bireyin sahip olduğu yaşam deneyimine belirsizliklerin dâhil olması kaygıya neden olmakta ve birey ontolojik açıdan güvensizlik ile karşılaşmaktadır. Çünkü birey yaşam alanı içindeki kaotik hisler ile güdülenmektedir. Bu güdüler bireyin sosyolojik açıdan kendini gerçekleştirmesinin önüne geçebilir düzeye geldiğinde, birey varoluşunu sorgulamakta ve ontolojik açıdan problematikler yaşamaktadır. Bu durum tamamen içsel bir süreç olabileceği gibi dışı vurumcu bir süreçte de olabilmektedir. Birey ontolojik güvensizlik hissi ile örneğin içine kapanık bir tutum sergileyebilmekteyken aksi yönde saldırgan bir hayatta kalma güdüsü ile de hareket edebilmektedir. Ontolojik güvensizlik ya da güvenlik, kişinin ruhani gereksinimlerinin özellikle de kaygıyı yok etme gereksiniminin gerekliliği olarak okunabilmektedir (Lebow, 2016: 36). Bu bağlamda kaygının yaratacağı kaotik sosyo-psikolojik güdülenmeler bireyin ontolojik güvensizliğinin tetikleyicisi konumundadır.

Bir diğer husus ise Giddens'in güvenliği aslen benliğin güvenliği olarak tanımlamasıdır (Mitzen, 2006: 344-345). Keza birey fiziksel açıdan güvende olsa da benliğinin güvenliği temin edilemediyse ontolojik güvensizlik devam etmektedir.

Bireyin belirsizlikler karşısında hazırlıklı olması kaygıların ortadan kaldırılabilmesi için önemli bir husustur. Kaygıların ortadan kalkması için eyleme geçen bireyler süreklilik sağlayan öz-anlatılar ve rutinler yaratarak olası tehditleri öz-benliğin istikrarını sağlama istenciyle ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Giddens, 1991: 40). Dolayısıyla bireyin bu süreklilikleri kaygı durumunu ortadan kaldırmak için kullanması öz-benliğin güvencesi içindir. Geleceğe dair öngörülebilirlik sağlayan rutinler ve öz-anlatıların sürekliliği bireyde güven hissini pekiştirmektedir. Bu süreklilikler bireyin deneyimlediği sosyal çevre ve değerlerle yakından ilgilidir (Croft, 2012: 17). Nitekim deneyimlenen sosyal çevrede ve bireyin kişisel değerlerinde öz-benliğini hedef alan tehditler ve belirsizlikler neticesinde doğan kaygı ontolojik güvensizlik yaratmaktadır. Bu bağlamda ontolojik güvenlik bireyin toplumsal yaşamda savunusunu yaptığı muhafazakârlığı ile mümkündür. Nitekim muhafazakârlık kelimesi dilbilimsel açıdan muhafaza etme anlamını taşımaktadır. Birey yaşam alanına belirli rutinler eklemeyerek toplumsal yaşantısında kendini ontolojik anlamda güvende hissettiği rutinlerini muhafaza etmektedir. Giddens'a (1991: 92) göre ontolojik güvenlik ortamı ancak bu rutinlerin muhafazası ile mümkündür. Benzer bir anlatı toplumsallaşma alanında Şerif Mardin üzerinden okunabilecek olan merkez-çevre düalizminde de görülmektedir. Bu anlatıya göre birey yaşam öyküsü boyunca kendini var edebileceği toplumsal gruplara girip çıkar ve bu süreçte aidiyet hissettiği, kendini ontolojik açıdan güvende hissettiği toplumsal grupların merkezine doğru bir hareket eğiliminde bulunur (Mardin, 1973). Fransızca "marj" yani sınır anlamına gelen kelime kökeninden türetilen marjinalleşme ise bireyin aidiyet ve güven hissini kaybettiği toplumsal grubun merkezinden çevresine, sınırına doğru bir uzaklaşma eğilimi anlamına gelmekte olup aslında ontolojik açıdan kaotik ortamdaki ve kaygıdan uzaklaşma eğiliminde olan birey davranışı ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda da görüldüğü üzere ontolojik güvensizlik teorisi birçok bilim kürsüsü ile ilişkilendirilebilen çok yönlü bir alandır ve bu alanların birçoğu birbiri ile eklektiktir.

Freud'un psikolojiden ayrılan Laing'in aksine Giddens Freud'u takip ederek kaygının bilinçdışından kaynaklandığını ve nesneden bağımsız olduğunu savunarak korkudan ayrılması gerektiğini iddia etmektedir (Freud, 1917; Giddens, 1991: 44-45). Bu bağlamda Giddens'a göre kaygı ve korku arasında bir muğlaklık söz konusudur. Kaygı bir muğlaklık barındırırken korku imgesel olarak anlamlandırılan bir hissiyattır ve atlatılması mümkündür. Nitekim Freud da kaygının benliği tahakküm altına aldığını ve özsel işlevlerinin gelişimini engellediğini açıklamaktadır (Freud, 1917). Ancak Freud bu açıklamalarını yaptığı konferansının devamında kaygıyı kategorize etmiş ve bireyin belirli bir nesne ya da olaya bağlayamadığı muğlaklık içeren duyguları kaygı olarak adlandırıp, "kaygı histerisi" ve "nevrotik kaygı" olarak betimlemiştir (Freud, 1917). Bu bağlamda Freud'un gerçek korku ve kaygı arasında yaptığı ayrım Giddens'ta da görülmektedir. Benzer perspektifte Türk sosyolog ve siyaset bilimci Ali Yaşar Sarıbay (2014: 108) var olandan hareket eden bir düşün yapısının istemsizce olması gerekene yöneleceğini işaret ederek toplumun mantığını rutinler ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca Giddens'ın Laing'den ayrıldığı bir diğer husus ise nevrotik kaygı ve normal kaygı arasında ki ayrımı reddederek tüm kaygı çeşitlerini eş değer tutmasıdır (Giddens, 1991: 45). Yukarıda ontolojik açıdan güvende hissetmeyen bireyin varlığının devamı hususunda kaygı götüğü ifade edilmiştir. Bu bakış açısı yeniden hatırlandığında ontolojik güvensizliğe neden olan şey kaygının sürekliliğidir. Giddens için korkunun somut ve net bir şekilde ifade edilebilir oluşu ve kaygının belirsizliği arasında büyük farklar vardır.

Korku, tespit edilebilir bir tehdide karşı bireyi devinime itecek bir mekanizma iken kaygı bilinmezlik sebebi ile bireyi tehlikeli bir şekilde hareketsiz bırakmaktadır. Kierkegaard için kaygının temsili hiçliktir ve bu durumu özgürlüğün baş dönmesi olarak nitelendirir (Kierkegaard, 2013: 35-37). Oysa Giddens için kaygı kaos ile eşdeğerdir ve var olan bu kaos hali varoluşumuzu kaygılar ile sarmaktadır (Giddens, 1991: 36-37). Kaos bu durumda ancak yeni rutinlerin ve öz-anlatıların oluşturulması ile aşılabilecek ve güvende olunan bir düzleme geçince kaygı ortadan kalkarak güvenlik sağlanabilecektir. Şayet bu koşul sağlanamaz ise kaos yaşayan bireyin öz-benliği kriz ile karşı karşıya kalmaktadır (Ejdus, 2020: 8). Dolayısıyla kaygıyı kaos haline bağlayan Giddens ona olumsuz bir anlam ithaf ederek ontolojik güvensizliğe neden olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda birey ontolojik bağlamda güvenini belirli koşullar ve rutinler ile sağlayarak kaotik güdülerden uzak durması halinde sağlamaktadır.

Gustaffson ve Krickel-Choi (2020) ise ontolojik güven konusunda kaygı nosyonunun özünden uzak bir şekilde ihmal edildiğini öne sürerek ontolojik güven çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmayı amaç edinen bir girişim başlatmıştır. Nevrotik kaygı ve normal kaygı arasındaki ayrımın ortadan kaldırması ile kaygının ontolojik güvensizliğe neden olduğunu öne süren Giddens'a eleştirel bir yaklaşımda bulunarak kaygı ve ontolojik güven kavramını anlamlandırmayı amaç edinmişlerdir. Rumelili'de (2020: 13) kaygıya olumsuz anlam yükleyen Giddens'ı eleştirmektedir. Tekrar etmek gerekirse Giddens kaygı ve ontolojik güvensizlik durumunu birbiri ile eşdeğer saymakta ve kaygıyı güvensizliğin tetikleyicisi olarak görerek kaygının kaçınılmazlığını ontolojik güvensizliğin kaçınılmazlığına bağlamaktaydı. Hâlbuki kaygıyı "hayatta kalmak için kaygılı olmak" (Arfi, 2020: 291) şeklinde ifade etmek gündelik yaşamımızın bir parçası ve tasarlayıcısı olduğunu anlamamıza imkân sağlamaktadır.

Gustaffson ve Krickel-Choi'nin önerisinden hareketle Laing'in kaygı ayrımına geri dönmek kaygı ve güvensizlik konusundaki çelişkilerin ortadan kalkmasına olanak sağlamaktadır. May için (1977) normal kaygı herkes tarafından deneyimlenebilen bir duygu durumu iken nevrotik kaygı kontrol edilmesi mümkün olmayan patolojik bir durumdur ve varoluşsal anlamda ontolojik güvensizliğe neden olur. Normal kaygıya sahip bireyler bu durumu ortadan kaldırmayacak yaratıcı eylemler geliştirebilirken gerçeklik algısı bozulan nevrotik kaygıya sahip bireyler bunu yapamamaktadır (May, 1977: 39). Bu anlamda ontolojik güvensizliğin olması için varoluşsal düzeyde sarsıcı ve zayıflatıcı kaygılar gerekir. Oysaki normal kaygının yaratmış olduğu belirsizliği ortadan kaldırılması için eyleme geçmek mümkündür, insanlık durumu için yeni olasılıklar belirleme imkânı her zaman bulunmaktadır (Mullahy, 1946: 122-123). Rumelili'nin vurguladığı üzere kaygının felç edici etkisi olduğu kadar özgürleştirici bir yanı da vardır (Rumelili, 2015: 12). Çünkü kaygı bir çözüm üretme güdüsünü de doğurabilmektedir. Birey kaygı ile yüzleşmesiyle bu durumun üstesinden gelme eğilimine erişebilirse çözüm üretme girişimine bulunabilir. Bu durum toplumun karşılaştığı her türlü zorlukta tarihsel süreç içerisinde de karşımıza çıkabilmektedir. Tüm büyük buluşlar bir sorunun çözümü amacıyla çalışılmaya başlanmıştır. Makalemizin amacı ve kapsamı çerçevesinde değerlendirildiğinde yapay zekânın gelişimi ve bu gelişimin birey üzerinde yarattığı tahakküm ve güvensizlik ele alındığında çözüm arayışına giren kolektif bakış açıları da geliştirilebilir durumdadır.

Ontolojik güvenlik çalışmalarından ve varoluşçu kaygı literatüründen faydalanmak, bireyin riskleri nasıl tanımladığını ve ne şekilde eyleme geçtiğini analiz edebilmek için

faydalıdır. Kaygı patolojik olmadığı sürece yönlendirilebilir bir durumdur ancak ontolojik güvensizlikte kaygının aşılması için hem rutinlere sıkı sıkıya bağlılık hem de değişen koşullar karşısında güvenliğin teminatını sağlayacak yeni rutinler gerekmektedir (Ejdus, 2020; Arfi, 2020). Bu bakış açısına göre bağlılığın ortadan kalkması güvenliğin de ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Normal kaygı durumunda ise bu geçerli değildir. Çünkü davranışsal açıdan değişim mümkündür fakat ontolojik güvensizlik ve kaygıyı birbirine bağlamak artık çözüm üretmeyen kalıplaşan rutinler ile kaygı aşmak zordur. Aynı zamanda kaygı yalnızca birey özelinde ele alınmaması gereken bir konudur. Normal kaygı belirli bir dönemde var olan tarihsel olaylarda, toplumda ve kültürel değerlerin temelinde de görülebilir (May, 1977). Kaygıyı bu denli kolektif bir biçimde hissetmek değişime neden olabilir. Birey toplum sözleşmesi kuramlarından bugüne kadar sosyal bir ortam içinde yaşayan ve bu düzlemde kendi içinde kolektif bağlar kuran bir varlıktır. Nitekim bireyler belirsizlikler karşısında tarihten bugüne birçok değişim sağlayan eylemler göstermiştir. Ontolojik güvensizlik varoluşsal açıdan zayıflatıcı ve bireyi nötr bırakacak bir etkiye sahipken normal kaygı değişime olanak sağlayarak ontolojik güvenliği erişilebilir kılmaktadır (Rumelili, 2020).

3. YAPAY ZEKÂ VE YARATTIĞI ONTOLOJİK GÜVENSİZLİK

Yaşam içerisinde maruz kaldığımız her yeni görüngü var olan sosyal düzeni başkalaştırabilecek ve o düzen içerisinde bulunan aktörleri olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilecek durumlara gebe dir. Bu durum yaşam alanlarının tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişim ile normalin değişimi sonucuna varmaktadır. Bu bağlamda normal algısı dönemsel olarak değişmektedir. Yapay zekâ teknolojilerinin de başlangıçta olumlu yönde gerçekleştirdiği potansiyeli süreç içerisinde bir takım olumsuzluklar barındırmaya başlamakta ve var olan faydalarını nasıl değerlendirdiysek sonuçları ile de yüzleşmeye başlamış bulunmaktayız. Olumlu ve olumsuz yönlerini ontolojik güvensizlik bağlamında inceleyeceğimiz bu bölümde yapay zekânın birey ve topluma etkileri üzerine bir değerlendirme yapacağız.

Bireylerin teknolojik gelişmelere adaptasyon sağlayamaması onların bu alanlara yaklaşımlarında kaygı dürtüleri oluşturmaktadır ve bu durum bireyin sosyal ve özel yaşam alanları üzerinde olumsuz yönde etkiler doğurmaktadır (Taş ve Turangil, 2020). Nitekim birey yaşam alanı içerisinde kendini güvende hissederek kaygı ve nevroitik olabilecek her güdüden arınmayı arzulamaktadır. Çünkü bireyin yaşam alanı örneğin evi muğlaklık içermeyen belirli rutinler ile donatılmış güven duygusuna sahip bir alandır. Bilhassa bireyin belirsizlik içerisinde baskı hissettiği teknolojik gelişme çağında özellikle yapay zekâ teknolojilerinin getirmiş olduğu sorunlar karşısında birey güvensizlik hissetmekte ve gelişmelere karşı öz-benliğini ve fiziksel bütünlüğünü etkileyecek, var olan rutinlerinin ve ait hissettiği öz-anlatılarının değişimine karşı kaygı gütmektedir. Wang ve Wang (2019) tarafından geliştirilerek yapay zekânın kaygı potansiyeli üzerine literatüre büyük ölçüde fayda sağlayan *Yapay Zekâ Kaygı Ölçeği* teknolojinin gelişmesi ile birlikte bireysel ve toplumsal düzeyde kaygının değişken boyutlarını araştırmak için tasarlanmıştır. Öğrenme, iş değiştirme, sosyo-teknik körlük ve yapay zekâ yapılandırması şeklinde dört boyuttan oluşan bu ölçek yapay zekânın bireylerin öğrenimini ne düzeyde etkileyeceğini, istihdam konusunda bireylerin duygu durumlarını, sosyal becerileri nasıl etkilediğini ve insan müdahalesi olmaksızın gelişen

yapay zekânın bireyler üzerinde etkisini analiz etmektedir (Akkaya vd., 2021). Stahl (2021) ise yapay zekânın etik boyutunu tartıştığı *Ethical issues of AI* çalışmasında yapay zekâ üzerine tartışılan konuların sosyo-teknik sistemler alanına girdiğini ileri sürerek gelişmekte olan yapay zekâ teknolojilerini dijital ekosistem çatısı altında birleştirerek etik tartışmaya hazırlıklı olmayı önermektedir. Melvin Chen (2021) ise yapay zekâ teknolojilerinin gelişiminde güven sorunlarının teorik ve pratik bağlamda tartışılması gerektiğini öne sürerek teorik açıdan güven teorisinin nasıl oluşturulabileceğini tartışırken pratik sorunda sistemlerin tasarlanmasında güveni zedeleyen kaygı ve endişeleri öne sürerek güvenin sadece fiziksel bütünlüğün korunması ile sağlanmadığını ve güvenilir yapay zekâ sistemleri oluşturmak için felsefi ve teknik açıdan ele alınması gereken argümanları ortaya koymaktadır. Okolie (2023) ise kaygının en yoğun şekilde yaşandığı, bireyin mahremiyetine ve onuruna etki edebilmesi konusunda yapay zekâ sistemlerinin bir uzantısı olan deepfake (derin sahte) yazılımlarının nasıl bir illüzyona ve mahremiyet düzeyinde sorunlara yol açtığını analiz etmektedir. Bireyin bu gelişmeler karşısında maruz kaldığı değişimler, kaygıyı tetikleyici olaylar ulusal ve uluslararası politik, ekonomik ve çevresel konularda olduğu kadar etik ve ahlaki açıdan bireyin öz-benliğine zarar verecek düzeyde kendini gösterebilmektedir.

Gelişen teknoloji ile beraber yapay zekânın içerisinde gitgide daha fazla barındırdığı ve yukarıda birçok kez açıkladığımız bu muğlaklık, bireyin kaygıya ve dolayısıyla ontolojik güvensizliğe düşmesini sağlamaktadır (Giddens, 1991: 44-46). Birey ontolojik olarak güvende hissetmesi için sabit yaşam standartları ve rutinler oluşturur (Gustafsson ve Krickel-Choi, 1988: 74). Örneğin evimizden işe giderken neredeyse her seferinde sabit bir güzergâh kullanırız. Çünkü bu durum içsel bir güven duygusundan kaynaklanmaktadır. Gelişen yapay zekâ teknolojileri ise bu gibi rutinlerin aksine sürekli olarak kendi kendini yazılı kodlama ve algoritmanın ötesinde geliştiren ve her karşılaştığımızda belirsiz dönütler alacağımız bir sistemdir.

Yapay zekâ gelişmeleri gün geçtikçe insan ve toplumun yaşam alanına nüfuz ederek kilit bir rol oynamaktadır. Gün geçtikçe birey ve toplumun güven algısını zedeleyen yapay zekâ teknolojileri için yok ettiği birçok işin yerine yeni ve dengeli işlerin yaratılıp yaratılmayacağı (Haenlein ve Kaplan, 2019), yapay zekânın etik problemleri (Obermeyer vd., 2019; Stahl, 2021), mahremiyet ihlali gösteren yapay zekâ teknolojileri (Katzenbach ve Ulbricht, 2019; Okolie, 2023) gibi birçok soru ve sorunun önüne nasıl geçileceği filozoflar, teorisyenler, politikacılar ve aktivistler tarafından tartışılmaya başlanmıştır.

3.1. Yapay Zekâ ve Toplumsal Ontolojik Güvensizlik

Yapay zekânın gelişmesinden ve bu denli günlük rutinlerimiz arasında yer almasından itibaren toplumsal etkisi de artmış ve “normal” algısı yapay zekânın varlığı üzerine değişmiştir. Ancak toplumsal düzlemde de bu durum belirli başlı sorunlar ve sorular doğurmuştur. Toplumsal perspektifte ilk ve belki en önemli etkilerinden biri yapay zekânın “insan haklarına” olan etkisidir. Yapay zekâ teknolojilerinin geliştirilen bir makine olduğunu varsayarsak, topladığı verilerin yetersizliği, güvenilirlik sorunu, yapay zekâ uygulamalarının önyargılı tutumları olmasına sebep olmaktadır ve bu durum sosyal yaşamı derinden etkileyen etik dışı bir davranış olarak değerlendirilmektedir (Obermeyer vd., 2019). Bu bağlamda yapay zekânın önyargılı davranışı toplumsal

yaşamda kendine olan güveni zedelediği kadar insan haklarının zarar görmesi ile de yakından ilişkilidir.

Aynı zamanda otonom silahların geliştirilmesinde kullanılan yapay zekâ teknolojisi kitlelerin dolayısıyla da bireyin fiziki varlığına tehdit oluşturan birçok problemi beraberinde getirirken bireyin temel yaşam ihtiyacı olan güvenliğin zedelenmesi hususunda kaygı verici kaotik bir yaşam alanı oluşturmaktadır (WEF, 2018). Bu problematik bireysel olduğu kadar toplumsal yanları da olan açık uçlu bir durumdur. Bireyin fiziki varlığının tehlikeye düşmesi ve ölüm kaygısı duyması aynı zamanda devletler nezdinde bir dış güvenlik kaygısı yaratacaktır. Nitekim otonom silah teknolojilerinin geliştiği ülkeler ile buna sahip olmayan ülkeler arasında oluşacak güç dengesizliği devletlerin de ontolojik güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Araştırmamızın kapsamı dışında görülse de devletlerin yapay zekâ etiği ile yaşadığı güvenlik kaygısı temelli problemleri aslında bu devleti oluşturan bireylerin, halkların ontolojisi için duyduğu kaygıların bir toplamı gibidir. Devletler ruhu olan canlılar olmasalar da onları oluşturan halk, toplum adına her ne denirse densin bu kitle bireylerden oluşmaktadır. Bu sebeple devletlerin otonom silah kullanımı gibi yapay zekânın etki ettiği neredeyse her alan direkt olarak birey ile alakalıdır.

Yapay zekâ teknolojilerinin doğa bilimleri ve sosyal bilimlerle olan entegre yapısı onun disiplinlerarası kullanım gösteren bir gelişim olduğunun göstergesidir. Kritik olan ise veri donanımlı yapay zekâ teknolojilerinin beşeri coğrafyadan bireye, genelden özele kadar içerisinde barındırdığı risklerdir (Kitchin, 2013). Özellikle yapay zekâ teknolojilerinin siyaset alanında artan etkileşimi ve küresel siyasete etkileri değerlendirildiğinde onun bir rekabet faktörü olarak kullanılmaya başlandığı ve küresel siyasetin ritmini sağlayacak bir hegemonya aracı haline dönüştüğü görülmektedir (Erdoğan, 2021). Bu durum aynı zamanda jeostratejik olarak dünya siyasetine yön vermeyi ve küresel düzeyde bir tahakküm politikasını da yaratmayı mümkün kılmaktadır. Yapılan analizler neticesinde yapay zekâ teknolojilerinin bu alanda öncü gelişmeleri ülkeler tarafından jeostratejik bir araç olarak kullanılmasına neden olmakta ve küresel siyasette teknolojik bir mutlakiyetçiliğin hâkim olmasına imkân sağlamaktadır (Couldry ve Meijas, 2019). Yapay zekâ etkileşiminin küresel boyutta hızla artış göstermesi içinde yaşanan hükümetleri, kurum ve kuruluşları etkilemekteyken toplumu da sosyopolitik açıdan etkileyebilmekte ve kendi kaderini tayin eden bireyin sosyal yaşamında bu teknoloji psikopolitik bir araç olarak var olmaktadır. (Han, 2019). Jeostratejik ve psikopolitik bir araç olarak kullanılan yapay zekâ teknolojilerinin manipülasyon yoluyla toplumun rutin ve anlatılarını değiştirme potansiyeli toplumu ve bireyleri ait olduğu düzene yabancılaştırarak güven sorunu yaratmaktadır (Boyd ve Holton, 2018). Han'a (2019) göre veri donanımlı yapay zekâ teknolojileri bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde bireylerin psişe düzeyine müdahaleyi kolaylaştıracak bir araçken aynı zamanda bu teknoloji şiddete eğilimlilik, cinsiyetçilik, ırkçılık, dolandırıcılık ve otoriteriyenlik gibi olumsuzluklarla güvensizliği tetikleyen bir "Truva Atı" olarak tanımlanmaktadır.

Yapay zekânın birey ve toplumla olan bir diğer ontolojik güvenlik ilişkisi ise onun manipülatif yönüdür. Yapay zekân teknolojilerinin manipülatif özelliği tüketim alışkanlıklarını tetiklemekte olup bireyi sisteme entegre etmektedir. Örneğin ürünlerin tercih edilebilirliği sosyal platformlarda karşımıza reklam olarak çıkarmaktadır aynı zamanda manipülatif bir şekilde kullanılan yapay zekâ teknolojileri yalan haberler aracılığı ile algı şekillendirmeleri gibi birçok hususta enformasyon kirliliğine neden

olabilmektedir. Bu bağlamda düzenlemelere tâbi tutulmayan yapay zekâ teknolojileri bireyin bilgi edinme hakkını derinden sarsan bir niteliktedir (Efe, 2021; Siau ve Wang, 2020). Bu durum bireyin öz-benliğini sarsacak kaygılara neden olduğu kadar toplumun güvenlik algısını bozacak riskler de barındırmaktadır. Yapay zekânın manipülatif uygulamalarına din, dil, ırk gibi toplumsal değerler perspektifinden de bakmak mümkündür. Yapay zekâ teknolojilerinin cinsiyetçi, ırkçı ve diğer toplumsal değerlere aykırı edindiği verilerden kaynaklı doğruluğunu sorgulayamadığı veri girişleri ve ayrımcı algoritması toplumsal eşitliğin de sağlanmasına engel olmaktadır (Stahl, 2021). Yapay zekânın oluşturduğu metin ve söylemlerde cinsiyetçi tutumların olduğunu gözlemleyen Leavy (2018) yapay zekâ algoritmalarında geliştiricisinin bireysel yargılarını taşıdığını ve bu yargılar ile veri eklemlenmeleri sonucu kadınlara karşı cinsiyetçi söylemler ürettiğini ifade etmektedir. Algoritmaların verilerinden yaptığı çıkarımlar sonucunda elde ettiği suçluluk potansiyeli yapay zekâya göre, afro-amerikan suçluların beyaz suçlulara göre daha tehlikeli olduğu yönündedir (Obermeyer vd., 2019). Bu durum bireylerin var olduğu toplumdan soyutlanmasına ve güven ve aidiyet duygusunun zedelenmesine neden olabilmektedir.

Yapay zekâ teknolojileri edindiği veriler neticesinde hareket ederken sistemlerinin içerisinde geliştiricilerinin yargılarını da taşımaktadır (Amini vd. 2019: 289) Yapay zekâ aynı zamanda geliştirildiği topluma içkindir. Elde ettiği verilerden toplumun değerlerini ve yargılarını barındıran bu sistemin toplumsal sistemi anında değiştirmesi de mümkün değildir. Bu teknolojik gelişmelere adaptasyon sağlamak ve onun dönüştürücü etkisini pozitif yöne çevirmek gerekmektedir. Çünkü değişen teknolojik gelişmeleri anlamak ve yorumlamak toplumda olan bitenle var olan ilişkisini de anlamaktan geçmektedir (Davey, 2017). Yapay zekâ teknolojilerinin toplumların etik ve ahlaki değerlerine göre düzenlenmesi ile beraber fayda tekeli, toplumsal faydaya dönüşecektir ve ontolojik güvensizlik gibi olumsuz sonuçlar ortadan kaldırılabilir duruma gelecektir. Pratik ve teorik açıdan ilerleme gösteren bilim ve teknoloji alanında gerçekleştirilen çalışmalar toplumsal yaşamı pozitif yönde etkileyecek devrim niteliğinde bir gelişimken (Paganoni, 2019: 2) bu alanda var olan tehditlerin ve sorunların önüne geçememek, öngörülemeyen tehlikelere karşı açık olarak beklemek ve kayıtsız kalmak güven ve kaygı probleminin temeli olarak görünmektedir. Yapay zekâ teknolojilerinde toplumu ve bireyi değişime uğrattığı alanlarda farkındalık oluşturmak ve toplumsalı önceleyen önlemlerin alınması ontolojik güvenin sağlanması için bir gerekliliktir.

3.2. Yapay Zekâ Ve Bireysel Ontolojik Güvensizlik

Birey ontolojisi psişenin üzerine kaygı duyduğu yegâne etmenlerden biridir (Freud, 1917). Bireyin fenomenolojik olarak baskın şekilde hissettiği bu kaygı güdüsü yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesi ile istihdam alanında da vuku bulmaktadır. Çünkü günümüz dünyası kapitalist/liberal ekonomik düzenidir ve birey bu düzen içerisinde emeğini kiralayarak hayatını idame ettirmektedir. İnsan emeğinin yerine gelişen yapay zekâ teknolojileri ile makinelerin geçmesi ve bunun oluşturacağı istihdam problemi bireyin hayatına doğrudan etki etmekte olup ontolojik güvensizliğe sürüklenmesine sebep olacaktır. Nitekim Freud'un psikanalizi geliştirmesinin tarihsel temeline inildiğinde görülecektir ki bu dönemde de teknolojik gelişmeler başat aktördür. James Watt 1776 yılında su buharının basınç kuvvetini keşfetmiş ve o döneme kadar makineli

üretimi bilmeyen toplum yapısı fabrika hayatına geçmiştir. Bu durum toplumun hastalık tipini değiştirmiş ve Sigmund Freud bu hastalıkların temellerini fiziki alanda değil psişede aramıştır. Bu bağlamda bireyin sosyal ve maddi ortamında sahip olduğu rutininin bozulması onu kaygılara sürüklemektedir ve bu yeni bir durum değildir. 19. yüzyıldan itibaren teknolojik gelişmeler ile ontolojik güvensizlik diyalektik bir süreç içerisinde vuku bulmaktadır. Bu bağlamda ontolojik güvenlik ve yapay zekâ arasındaki ilişkide güven ve kaygı kendini teknolojik gelişmelerde farklı şekillerde göstereceği görülmektedir. Gün geçtikçe insan emeğinin yerini alan akıllı makinelerin istihdam kaybına yol açması ve bir takım eşitsizliklerin doğması muhtemeldir.

Yapay zekâ teknolojisi tüm bu koşullar dâhilinde bile toplumsal yaşamda büyük oranda fayda sağlamaktadır. Bir iş için harcanan emek miktarının azalması aynı sanayi devriminde kas gücünün yerini makine gücünün almasına benzemektedir. Tımar yerine traktör kullanmanın işgücüne sağladığı avantaj, istihdam problemini geçmişte de doğurmuştur. Ancak var olan sorunların süreklilik arz etmesi ve engelleyici yaptırımlar uygulanmaması bireylerin değerlerini ve rutinlerini sarstığı sürece ontolojik güven problemi yaşanmaya devam edecektir. Çünkü bireyin yaşamını devam ettirmesi için geliştirip benimsediği rutinler yapay zekânın yarattığı muğlaklık problemiyle çatışmaktadır. Kaygının hem felç edici hem de özgürleştirici bir etkisi bulunmaktadır (Rumelili, 2015: 12). Bu sebeple yaşadığımız bu teknoloji devrinde yapay zekâ geliştiricilerinin çalışma alanlarında etik ve ahlaki değerlere uygun, koruyucu, bireylerin ontolojik olarak güvende hissetmesini sağlayacak ve öngörülemeyen tehlikelerin önüne geçilmesini sağlayacak düzenleme ve kuralların uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmalar da mevcuttur. Gelişmekte olan başka teknolojik gelişmelerde bulunmaktadır. Birçok araştırmacı geliştirmekte olan blok zincir teknolojisinin, yapay zekâ çalışmalarının bireyin fenomenolojik dünyasında yarattığı güvencesizlikleri ortadan kaldıracacağı yönünde fikir birlikleri oluşturmuştur (Sarpatawar vd., 2019).

Bryson (2018) güven ilişkisinin ancak güvenilir taraflar ile sağlanabileceğini işaret etmektedir. Bu bağlamda birey yapay zekâ teknolojilerinin yarattığı ontolojik güvensizlik probleminden ancak rutinini bozmayacak muğlaklıklardan arınması ya da sağlam temeller üzerine geliştirilen yeni rutinler aracılığıyla kurtulabilecektir. Nitekim edindiği veriler ile bilgi edinen ve nihai bir sonuca varan yapay zekâ bilgi işlem görevi gören bir sistematiğe sahiptir. Ancak edindiği verilerin güvenilirliği ve şeffaflığı ise halen yapay zekâ çalışmalarında oldukça tartışmalı bir konudur. Tam olarak bahsedilmek istenen muğlaklık budur. Birey yapay zekânın ulaşacağı nihai sonuçların güvenilirliğinden ve bu sonuca ulaşırken edindiği verilerin şeffaf olmamasından dolayı ontolojik bir güven problemi yaşamaktadır. Çünkü bireyin yapay zekâ üzerinden oluşturacağı bir rutin şeffaflık ve güvenilirlik eksliğinden dolayı şu an için imkânsızdır.

Toplumun yaşam standartlarını etkileyen ve güven duygusunu yerinden oynatan bireyin aidiyetini etkileyen yapay zekâ çalışmalarında yalnızca teknik programlamalar ile güvenilirliğin ve kaygının önüne geçmek bizce yeterli değildir. Sosyolojik ve psikolojik boyutları ile ele alınması gereken yapay zekânın ontolojik güvensizlik sorunu derin analizlere tabi tutulmalıdır. Etik ilkeler ve hukuk normları açısından kapsamlı ilkelerin geliştirilmesi bireylerin, toplumların ve ülkelerin yaşam ihtiyacı olan güvenlikle iç huzurun sağlanması için elzemdir. Kaldı ki hukuki alanda oluşturulacak norm ifadesini yalnızca kural olarak okumaktan ziyade “normal olan” olarak da anlamlandırmamız gerekmektedir. Günümüz dünyasında artık yapay zekâ vazgeçilemez

bir teknolojik gelişimdir, normal olandır. Değişen normal algısı bu bağlamda hukuki metinleri ve toplum yapısını da revize etmelidir.

Yükselen yapay zekâ teknolojileri karşısında insanoğlunun geleceği ve teknolojilerin kazandırmış olduğu başarılarla rağmen endişe verici yanı birey, toplum ve ülkeler özelinde yaşanan endişe verici güvenilir olmayan sonuçlarıdır (Stahl, 2021). İlgili tarafların akıllı teknolojilerin hedeflerini, insanlığın çıkarlarıyla uyumlu hale getirmesinin yollarını bulmasına yardımcı olacak, karmaşık süreçleri anlamlandıracak, bireysel ve toplumsal güveni tamamen yıkılmadan yeniden sağlam temeller üzerine inşa edecek büyük bir atılıma gereksinim vardır. Çünkü hissedilen tehditler ve çözümlenemeyen korku bireyin var olduğu konuma yabancılaşmasını sağlayacak bir kaygı hali yaratmaktadır. Kaygı bu makalenin temel argümanını oluşturan ontolojik güvensizliğin temelini oluşturmaktadır.

Yapay zekânın birçok sektörel alanda gelişmiş olması toplumu derinden etkileyici değişmelere neden olmaktadır. Bu gelişmeler eşliğinde yapay zekâ uygulamaları için şeffaflık, güvenilirlik ve etik eksenin kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmek gerekmektedir (Stahl, 2021). Yapay zekâ uygulamalarına dair sorunların ve toplumsal etkilerin belirlenmesi, birey, toplum ve ülkelerin ontolojik güvenliğini sağlamak ve olası tehlikelerin önüne geçmek için önemli bir gerekliliktir. Kaygının yapıcı etkisi burada gözlemlenebilir durumdadır. Yapay zekâ uygulamalarının yalnızca yıkıcı etkilerinin olduğunu söylemek oldukça sınırlı ve sübjektif bir yaklaşımdır. Ancak güvenlik tehlikesinden kaynaklanan kaygıyı yapay zekâ geliştiricileri, kullanıcıları ve politikacılar itici bir güç olarak değerlendirerek yapay zekâ uygulamalarının olumlu getirisi olan toplumsal refahı daha göz önüne alan çalışmalar gerçekleştirmelidir. Böylelikle toplum ve bireyi önceleyen bir teknolojik gelişimden maksimum fayda elde edilmesi muhtemeldir. Yapay zekâ ve toplumsal olan arasında bir harmoninin sağlanması ve değişimleri var olan sorunlar bağlamında ele alarak ontolojik güvenliğin öncelenmesi için yapay zekâyı birey rutinleri ekseninde olumlu yönde dönüştürmek gerekmektedir. Sektörler arası bir bağlılık ile gelişen yapay zekâ teknolojilerinin gelişimi toplumsal olanı geliştirdiği kadar onu dönüştürmeye de elverişlidir. Yapay zekâ teknolojilerinin toplumda ne büyüklükte yıkımlara yol açacağı, toplumda hangi güven ve kaygı nosyonlarını tetikleyeceği toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik açıdan değerlendirilmelidir. Bu şekilde bu teknolojilerin toplumdaki rolü ve etkisi gözlemlenerek olası dönüşümlerin sağlıklı şekilde sağlanması, insan haklarına ve değerlerine uygun toplumsal yararı sağlayacak bir biçimde düzenlenmelidir (Davey, 2017).

Yapay zekânın bireye karşı bir diğer olumsuz getirisi ise mahremiyete yöneliktir. Yapay zekâ sistemleri ve akıllı asistanlar birçok sektörel alanda bilgiye erişerek bireyin yerine karar verme mekanizmaları şeklinde büyük ölçüde yaygınlaşmaktadır ve hem kullanıcılara hem de geliştirici firmalara da fayda sağlamaktadır (Castelluccia ve Metayer, 2019: 2). Fakat bu durum kişisel verilerin erişilmesine neden olmakta ve bireyde mahremiyet eksiliğinden kaynaklı bir güven problemi de yaratmaktadır. Kullanıcıların deneyimlerini ve yönelimleri hakkında veri toplayan sistemler bu şekilde kullanıcılara hizmet sunmaktadır (Arrigo, 2018: 15). Verilerden elde edilen bilgilerin bireyde mahremiyet eksiliği yaratması, önyargı içeren çıkarımlarda manipüle edilebilme potansiyelini doğurmakta ve bireyin güvenlik duygusunu zedelemesinin bir diğer önemli sebebi olmaktadır (Katzenbach ve Ulbricht, 2019: 11). Güven doğamız gereği özneler arası sağlanması gereken bir ilişkiyken nesnelere bunu tahrir etmesi ya da

nesneler aracılığıyla tahribe uğraması birey ve toplum düzeyinde büyük güvenlik endişesinin doğmasına neden olabilmektedir.

WEF'e (2012) göre veriler petrole eş değer 21. yüzyılın yeni hammaddesi olarak değerlendirilmektedir. Gündelik yaşantıya dair sosyal davranışları ve kişisel verileri elde ederek kar sağlamak adına kullanan Amazon, Alibaba, Baidu, Google, Facebook gibi şirketler özneleri sömürgeleştirme ilişkilerinin içerisine sokmaktadır (Couldry ve Meijas, 2019). Bu durum kar odaklı olsun ya da olmasın insanın veri odaklı sömürülmesinin örneğini teşkil etmektedir. Bireysel ve toplumsal açıdan hayatın takibini ve yönlendirmeyi mümkün kılan bu araçlar yalnızca kar amacı güden kuruluşların değil insanla insanın birbirini sömürmesine etki edebilecek kadar benlik alanını alt üst etmekte ve insanoğlunu varoluşsal insan doğasından uzaklaştırmaya neden olmaktadır. Benliğin bu denli dolaylı müdahaleler ile işgal altında olması ise var olan insani özerkliğin zedelenmesine neden olabilecek bir takım sonuçlar doğura bilme potansiyeline sahiptir.

Bir kişiyi yapmadığı ve söylemediği şeyleri yapıyor ve söylüyormuş gibi gösteren işitsel ve görsel bir manipülasyon aracı olan yapay zekâya dayalı deepfake teknolojisi var olan toplumsal sistemi dönüştürmeye etki eden sosyoteknik bir araçtır (Paris vd., 2018). Post-truth (hakikat ötesi) çağda etkili bir manipülasyon aracı olan deepfake teknolojisi (Yıldız, 2023) çıkarma, öğrenme ve oluşturma şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır (Berk, 2020). Eğlence, politika, medya ve özneler arası alanlarda işitsel ve görsel söylemlerle gerçekliği yeniden üreterek birey ve toplumu dezenformasyona uğratması (Okolie, 2023) içinde yaşanan toplumu ve bireyin ontolojik güvenliğinin sağlandığı rutin ve öz-benlik algılarının oluştuğu ortamın yok olmasına neden olabilmektedir. Sosyo teknik bir araç niteliği taşıyan yapay zekâya dayalı deepfake teknolojisinin etik değerlere sahip olup olmadığı ise onun kimin tarafından kullanıldığına göre değişiklik göstermektedir. Özellikle son yıllarda pornografi endüstrisinde kullanılan deepfake teknolojisi cinsel istismar konusunda gündem oluşturmaktadır (Fido vd., 2020; Yıldız, 2023). İstismarın fiziksel olandan dijital olana kayması görüntülerin rıza olmaksızın dönüştürülüp dağıtılması mağdurların utanmasına, itibarının zedelenmesine ve dolayısıyla travma yaşamasına neden olabilmektedir (Ringrose vd., 2020). Çocukların ve kadınların cinsel istismarına neden olan ve doğru bilgiye erişimi engelleyen zorbalık, dolandırıcılık ve şantaj gibi olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Okolie, 2023). Bu tür sorunlar güvenliğin sağlayıcısı olan öz-benlik anlayışlarına ve kalıplaşmış rutinlerine saldırı niteliği taşıdığı kadar toplumun diğer fertlerinin endişe ve kaygı duyarak ontolojik güvenliğinin zedelenmesine de zemin hazırlamaktadır.

Yapay zekâ teknolojisinin başlangıçta toplum yararına olan gelişmeleri süreç içerisinde bir takım olumsuzluklar ve sorunlar getirmeye başlamıştır. Birinci bölümde kategorilere ayırdığımız yapay zekâ ve insan kökenli sorunlar bireye, topluma ve çevrenin güvenlik algısını bozabilecek ve birey aidiyetini sarsacak teknolojik gelişmelerdir. Bu bağlamda toplumla entegre bir şekilde değerlendirilmediğinden eksiklikleri bulunmaktadır ve öngörülemeyen tehditlere neden olabilecektir. Bu teknolojilerin toplum üzerinde kontrol etkisi bulunmaktadır (Boyd ve Holton, 2018: 332) Bu kontrol etkisi yeni bir toplum mühendisliğinin, dijitale dönüşmüş bireylerin ve panoptikonun da icrasıdır. Teknolojinin bu denli değişimi ve faydaların yanında getirdiği sorunlar kişilerin öznel deneyimlerini, karşılıklı ilişkilerini ve değerlerini değiştirmektedir. Bu değişimler toplumun dönüşümünü beraberinde getirmektedir. Olası sorunların önüne geçilmediği takdirde bireyin öz-benliğine ilişkin değerleri ve

deneyimlerini ortadan kaldıracak kaygı ve güven problemi baş gösterme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır (Chen, 2021). Bu bir nevi toplumsal yabancılaşmayı tetikleyecek ve toplumsal anlayışın zedelenmesine neden olabilecek durumların gözlemlenmesine neden olacaktır (Korumaz, 2019). Yapay zekâ teknolojilerinin benimsenmesi için bireysel ve toplumsal alana nüfuz eden kaygıları belirlemek ve bu kaygıları asgari düzeye indirmeye ihtiyaç vardır (Wang ve Wang, 2019). Kaygıları tespit ederek bireysel ve toplumsal güvenliğin teminatını sağlamak için hukukun düzenleyici olarak etkin olması, kamu bilincinin oluşturulması, güvenlik ve destek için işbirliği teşvik edilmelidir (Palmiotto, 2023).

SONUÇ

Büyük veri kullanımına dayanan yapay zekâ teknolojilerinin artış göstermesi bireyin benliğinde ve toplumsal yaşamında zuhur edebilecek olumsuzlukların yüksek bir profili haline gelmiştir. Toplum ve birey düzeyinde yapay zekâ teknolojilerinin gelişiminden kaynaklı oluşan ekonomik, politik, bireysel, toplumsal ve çevresel düzeyde meydana gelen temel değişim sorunları ontolojik güvensizliği daha iyi anlamayı ve yanıt vermeyi gerektiren çevre, istihdam, kaygı, güven ve etik gibi konularda tartışmaya açılmıştır (Couldry ve Meijas, 2019; Chen, 2021). Güven ortamının temin edilmesi için kaygının bir itici güç olarak yapay zekâ çalışmalarda tartışılması birçok etik ilke ve analizlerin çoğalmasına sebebiyet vermiştir (Ryan, 2020; Stahl, 2021). Bu bağlamda bireysel ve toplumsal anlamda yapay zekânın olumsuz getirileri sebebiyle ortaya çıkan kaygılar Byung-Chul Han'ın *Psikopolitika* (2019) adlı yapıtında bireyin psişe düzeyinde ontolojik bir saldırı olarak anlamlandırılmıştır.

Gelişen teknolojilerin getirdiği faydaların yanı sıra bireyi ve toplumu ontolojik açıdan sömüren bu zaman gün geçtikçe benlik alanlarını işgal etmeye başlamaktadır (Couldry ve Meijas, 2019). Teknolojik gelişmelerin birey ve toplum faydasına olması gerektiği hatırlandığında ise önemli olan tüm bu olumsuzluklar karşısında insan yaşamı ve yaşamı sağlayan ortamın asgari bütünlüğünü korumak bireysel ve toplumsal faydayı sağlayabilmek için bir gerekliliktir. Gün geçtikçe güvenliğimizi öz-benliğimize iliştirdiğimiz anlatılarla ve tekrar eden gündelik rutinlerimizle korumaya çalıştığımız bilinç alanı zedelenmektedir. Toplumun tüm bireylerinin bir veri öznesi olmaya başladığı bu çağda izlenebilir, yönlendirilebilir ve tehdit edilebilir olmak bireyi ve toplumu yabancılaştırmaya ve mülksüzleştirmeye devam ederken (Han, 2019; Chen, 2021) kaygının etkin rolü ontolojik güvenliğin sağlanamamasına neden olmakta ve bireyin güvenlik duygusu zedelenmektedir.

Yazım esnasında yapay zekâ teknolojilerinin gelişimine eleştirel bir tutum takınılmış olsa dahi onun hayatı kolaylaştırma amacıyla geliştirilen bir teknoloji olduğu unutulmamaktadır. Bu anlamda birey ve toplumu önceleyerek hayatı kolaylaştırma amacı güden her teknolojik olgu gibi yapay zekâ teknolojilerinin de yaşam standartları ve birey rutinlerini koruma amacıyla düzenlenmesi son tahlilde yapılan analizler neticesinde bir gerekliliktir. Giddensçi perspektifte ele aldığımız ontolojik güvensizlik teorisine göre birey kaygılarından arındığı takdirde ontolojik güvenliğini sağlayabilmektedir (Giddens, 1991). Bu anlamda ontolojik güvensizliği tetikleyen kaygıların aşılması için yapay zekâ alanında var olan gelişmeleri etik ilkelere dayandırmak, bireylerin verilerini korumak ve hukuken korunaklı alanlar yaratmak çerçevesinde yeniden okunması gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal kaygıların önüne

geçmek için korunaklı bir düzlemin sağlanması önemlidir. Yapay zekânın olumsuzluğa neden olan etkileri kolektif bakış açısı ile oluşturulacak önlemler neticesinde bertaraf edilebilecek düzeydedir. Nitekim yapay zekâ teknolojileri kolektif pragmatizm temelinde geliştirilmiş olup bu sebeple de toplum ve bireyi kuşatmamalı aksi yönde korumalı ve hizmet etmelidir. Ontolojik açıdan güvenliğin sağlanması öz-benliğin inşasına yerleştirilen anlatıların ve rutinlerin sürekliliğine ve failliğin yaşandığı sosyal ve maddi ortamın sabit oluşuna bağlıdır (Giddens, 1991). Post-truth çağda yapay zekâ teknolojilerinin getirmiş olduğu sorunlar ve gerçeklik algısı birey ve toplumun güvenliğini temin ettiği rutin ve anlatıların sürekliliğini tehdit etmekte ve muğlaklıklar ile bozmaktadır (Chen, 2021). Buradan hareketle birey aidiyet ve güven algısını değişen dünya düzenine göre şekillendirirken muğlaklıklar karşısında bulunduğu yaşamın gerçekliğine karşı aidiyet eksiliği yaşamaya başlamaktadır (Giddens, 1991; Mitzen, 2006). Yapay zekânın getirmiş olduğu muğlaklıkla birey tek başına mücadele etmemeli, norm ve kurallar ile destek görmelidir. Bu sebeple yapay zekâ geliştiricileri, kullanıcıları ve bu ilişkinin kural koyucuları arasında anlaşmalı bir ilişkinin kurulması, belirli ön koşulların oluşturulması ve önceden belirlenmiş herkes tarafından kabul edilen şeffaf ve güvenilir normlar üzerinden yapay zekânın yönetilmesi ontolojik güven ortamının sağlanması için elzem gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağyar, Z. (2015). “Yapay sinir ağlarının kullanım alanları ve bir uygulama”. *Mühendis ve Makine*, 56(662), 22-23.
- Akkaya, B., Özkan, A., & Özkan, H. (2021). “Yapay zekâ kaygı (YZK) ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması”. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 1125-1146.
- Amini, A., Soleimany, A. P., Schwarting, W., Bhatia, S. N., & Rus, D. (2019). “Uncovering and mitigating algorithmic bias through learned latent structure”. *Proceedings of the 2019 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society* (s. 289-295).
- Arfi, B. (2020). “Security qua existential surviving (while becoming otherwise) through performative leaps of faith”. *International Theory*, 12(2), 291-305.
- Arrigo, A. B. (Ed.). (2018). *The SAGE encyclopedia of surveillance, security, and privacy*. Charlotte, NC: SAGE Publications.
- Berk, M. E. (2020). “Dijital çağın yeni tehlikesi deepfake”. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(28), 1508-1523.
- Binark, M., Demir, E. M., Sezgin, S., & Özsu, G. (2023). “Türkiye müzik endüstrisinde platformlar ve algoritmik kürasyonun yeni kültürel aracılık rolü-Que vadis?”. *Kültür ve İletişim*, 26(51), 108-141
- Boyd, R., & Holton, R. J. (2018). “Technology, innovation, employment and power: Does robotics and artificial intelligence really mean social transformation?”. *Journal of Sociology*, 54(3), 331-345.
- Castelluccia, C., & Le Métayer, D. (2019). “Understanding algorithmic decision-making: Opportunities and challenges”. *European Parliamentary Research Service*.
- Castelvecchi, D. (2016). “Can we open the black box of AI?”. *Nature News*, 538(7623), 20.
- Chace, J., & Carr, C. (1988). *America invulnerable: The quest for absolute security from 1812 to Starwars*. Summit Books.
- Chen, M. (2021). “Trust and trust-engineering in artificial intelligence research: Theory and praxis”. *Philosophy & Technology*, 34(4), 1429-1447.
- Chui, M., Harryson, M., Manyika, J., Roberts, R., Chung, R., van Heteren, A., & Nel, P. (2018). “Notes from the AI frontier: Applying AI for social good”. *McKinsey Global Institute*.
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). “Data colonialism: Rethinking big data’s relation to the contemporary subject”. *Television & New Media*, 20(4), 336-349.
- Crevier, D. (1993). *AI: The tumultuous history of the search for artificial intelligence*. Basic Books.
- Croft, S. (2012). *Securitizing Islam: Identity and the search for security*. Cambridge University Press.

- Davey, T. (2017). "Artificial intelligence and the future of work: An interview with Moshe Vardi". *Future of Life*.
- Dilmaghani, S., Brust, M. R., Danoy, G., Cassagnes, N., Pecero, J., & Bouvry, P. (2019). "Privacy and security of big data in AI systems: A research and standards perspective". In *IEEE International Conference on Big Data* (pp. 5737-5743). IEEE.
- Dilworth, R. L. (1988). "Artificial intelligence: The time is now". *Public Productivity Review*, 123-130.
- Efe, A. (2021). "Yapay zekâ risklerinin etik yönünden değerlendirilmesi". *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 3(1), 1-24.
- Ejdus, F. (2020). *Crisis and ontological insecurity: Serbia's anxiety over Kosovo's secession*. Palgrave Macmillan.
- Erdoğdu, S. (2021). "Yapay zekâ rekabeti bağlamında Çin'in ontolojik güvenlik algısı". *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-10.
- European Commission. (2020). *White paper on artificial intelligence: A European approach to excellence and trust*. Brussels.
- Fido, D., Rao, J., & Harper, A. (2022). "Celebrity status, sex, and variation in psychopathy predicts judgements of and proclivity to generate and distribute deepfake pornography". *Computers in Human Behavior*.
- Freud, S. (1917). Introductory lectures on psycho-analysis. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 16, s. 241-463). Hogarth Press.
- Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). "The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?". *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280.
- Geiger, R. S., Yu, K., Yang, Y., Dai, M., Qiu, J., Tang, R., & Huang, J. (2020). "Garbage in, garbage out? Do machine learning application papers in social computing report where human-labeled training data comes from?". In *Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency* (s. 325-336).
- George, G. (1986). *Technology and justice*. House of Anansi Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Gustafsson, K., & Krickel-Choi, N. C. (2020). "Returning to the roots of ontological security: Insights from the existentialist anxiety literature". *European Journal of International Relations*, 26(3), 875-895.
- Haenlein, M., & Kaplan, A. (2019). "A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence". *California Management Review*, 61(4), 5-14.
- Han, B. C. (2019). *Psikopolitika* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Hunt, E. (2016). "Tay, Microsoft's AI chatbot, gets a crash course in racism from Twitter". *The Guardian*, 24(3).
- IRGC. (2018). *The governance of decision-making algorithms*.

- Jacob, V. S., Moore, J. C., & Whinston, A. B. (1988). "Artificial intelligence and the management science practitioner: Rational choice and artificial intelligence". *Interfaces*, 18(4), 24-35.
- Kabalıcı, E. (2014). Yapay sinir ağları. *Ders Notları*.
- Katzenbach, C., & Ulbricht, L. (2019). Algorithmic governance. *Internet Policy Review*, 8(4), 1-18.
- Kayaalp, K., & Süzen, A. A. (2018). *Derin öğrenme ve Türkiye'deki uygulamaları*. İKSAD Yayınevi.
- Kierkegaard, S. (2013). *Kaygı kavramı* (T. Armaner, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi.
- Kinnvall, C. (2004). "Globalization and religious nationalism: Self, identity, and the search for ontological security". *Political Psychology*, 25(5), 741-767.
- Kitchin, R. (2013). "Big data and human geography: Opportunities, challenges and risks". *Dialogues in Human Geography*, 3(3), 262-267.
- Korumaz, E. K. (2019). "The crisis of the individual in the modern society: An analysis of the works of Marx, Durkheim and Weber". *Sosyoloji Dergisi*, (40), 265-280.
- Kula, S., & Çakar, B. (2015). "Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki". *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kurzweil, R. (1985). "What is artificial intelligence anyway? As the techniques of computing grow more sophisticated, machines are beginning to appear intelligent—but can they actually think?". *American Scientist*, 73(3), 258-264.
- Laing, R. D. (1960). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Penguin Books.
- Larson, E. J. (2022). *Yapay zekâ miti* (K. Y. Us, Çev.). Fol Yayınları.
- Lawhead, W. F. (2003). *The philosophical journey: an interactive approach*. McGraw Hill.
- Leavy, S. (2018). "Gender bias in artificial intelligence: The need for diversity and gender theory in machine learning". In *Proceedings of the 1st International Workshop on Gender Equality in Software Engineering* (s. 14-16).
- Lebow, R. N. (2016). *National identities and international relations*. Cambridge University Press.
- Macnish, K., Ryan, M., & Gregory, A. (2019). SHERPA deliverable D1. 1 Case studies. De Montfort University.
- Mardin, Ş. (1973). "Center-periphery relations: A key to Turkish politics?". *Daedalus*, 169-190.
- Marquart, S. (2017). "Aligning super intelligence with human interests". *Future of Life*.
- Marr, B. (2018). "What is deep learning AI? A simple guide with 8 practical examples". *Forbes*.
- May, R. (1977). *The meaning of anxiety* (Rev. ed.). W.W. Norton.

- McDermid, J. A., Jia, Y., Porter, Z., & Habli, I. (2021). "Artificial intelligence explainability: The technical and ethical dimensions". *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 379(2207), 20200363.
- Meyer, D. (2017). "Vladimir Putin says whoever leads in artificial intelligence will rule the World". *Fortune*, 4.
- Mitzen, J. (2006). "Ontological security in world politics: State identity and the security dilemma". *European Journal of International Relations*, 12(3), 341-370.
- Mullahy, P. (1946). "A theory of interpersonal relations and the evolution of personality". *Psychiatry*, 8(2), 177-205.
- O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Penguin.
- Obermeyer, Z., Powers, B., Vogeli, C., & Mullainathan, S. (2019). "Dissecting racial bias in an algorithm used to manage the health of populations". *Science*, 366(6464), 447-453.
- OECD. (2019). *Artificial intelligence in society*. OECD Publishing.
- Okolie, C. (2023). "Artificial intelligence-altered videos (deepfakes), image-based sexual abuse, and data privacy concerns". *Journal of International Women's Studies*, 25(2), 11.
- Okuyan, E. (2003). *İnşaat proje yönetiminde istihdam edilecek teknik personel performansı değerlendirmesinde bir uzman sistem modeli geliştirmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Paganoni, M. C. (2019). *Framing big data: A linguistic and discursive approach*. Palgrave Macmillan.
- Palmiotto, F. (2023). "Detecting deep fake evidence with artificial intelligence: A critical look from a criminal law perspective". Available at SSRN 4384122.
- Paris, B., & Donovan, J. (2019). "Deepfakes and cheap fakes: The manipulation of audio and visual evidence". *Data & Society*.
- Partal, T., Kahya, E., & Cıgızoğlu, K. (2011). "Yağış verilerinin yapay sinir ağları ve dalgacık dönüşümü yöntemleri ile tahmini". *İTÜDERGİSİ/d*, 7(3).
- Ringrose, J., Milne, B., Mishna, F., Regehr, K., & Slane, A. (2022). "Young people's experiences of image-based sexual harassment and abuse in England and Canada: Toward a feminist framing of technologically facilitated sexual violence". *Women's Studies International Forum*, 93.
- Rumelili, B. (2020). "Integrating anxiety into international relations theory: Hobbes, existentialism, and ontological security". *International Theory*, 12(2), 257-272.
- Rumelili, B. (Ed.). (2014). *Conflict resolution and ontological security: Peace anxieties*. Routledge.
- Rumelili, B., & Adısönmez, U. C. (2020). "Uluslararası ilişkilerde kimlik-güvenlik ilişkisine dair yeni bir paradigma: Ontolojik güvenlik teorisi". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(66), 23-39.

- Russell, S. J., & Norvig, P. (2003). *Artificial intelligence: A modern approach*. Pearson Education.
- Ryan, M. (2020). "In AI we trust: Ethics, artificial intelligence, and reliability". *Science and Engineering Ethics*, 26(5), 2749-2767.
- Sarıbay, A. Y. (2014). *Toplumun mantığı: Bir mantıksal anlatı olarak sosyoloji*. Sentez Yayıncılık.
- Sarpatawar, K., Vaculin, R., Min, H., Su, G., Heath, T., Ganapavarapu, G., & Dillenberger, D. (2019). "Towards enabling trusted artificial intelligence via blockchain". In *Policy-based autonomic data governance* (s. 137-153). Springer.
- Sell, P. (1985). *Expert systems: A practical introduction*. Macmillian Publishers.
- Siau, K., & Wang, W. (2020). "Artificial intelligence (AI) ethics: Ethics of AI and ethical AI". *Journal of Database Management*, 31(2), 74-87.
- Smith, C. (2006). The history of artificial intelligence. *University of Washington*.
- Stahl, B. C. (2021). "Ethical issues of AI". In *Artificial intelligence for a better future: An ecosystem perspective on the ethics of AI and emerging digital technologies*. Springer.
- Stahl, B. C., & Wright, D. (2018). "Ethics and privacy in AI and big data: Implementing responsible research and innovation". *IEEE Security & Privacy*, 16(3), 26-33.
- Stilgoe, J. (2018). "Machine learning, social learning and the governance of self-driving cars". *Social Studies of Science*, 48(1), 25-56.
- Strubell, E., Ganesh, A., & McCallum, A. (2019). "Energy and policy considerations for deep learning in NLP". *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/1906.02243>
- Taş, D., & Turangil, F. (2020). "Sağlık çalışanlarının bilgisayar teknolojisine karşı tutumları ile teknoloji öz-yeterliliği düzeylerinin işgücü devrine etkisi: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi örneği". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 1-17.
- Tegmark, M. (2014). "Transcending complacency on super-intelligent machines". *HuffPost*.
- Tektaş, M., Akbaş, A., & Topuz, M. (2002). "Yapay zekâ tekniklerinin trafik kontrolünde kullanılması üzerine bir inceleme". *Uluslararası Trafik ve Yol Güvenliği Kongresi*. Gazi Üniversitesi.
- The World Economic Forum. (2012). *Big data, big impact: New possibilities for international development*.
- The World Economic Forum. (2018). *How to prevent discriminatory outcomes in machine learning*.
- Topol, E. J. (2019). "High-performance medicine: The convergence of human and artificial intelligence". *Nature Medicine*, 25(1), 44-56.
- Wang, Y. Y., & Wang, Y. S. (2019). "Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: An initial application in predicting motivated learning behavior". *Interactive Learning Environments*, 1-16.

Yalçinkaya, A. (2019). “Yapay zekâ ve sosyal bilimler”. *XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*. Bursa.

Yıldız, S. K. (2023). “Dijital enformasyon çağında sentetik kitle manipülasyonu: Deepfake (derin sahtelik) ürünleri”. *Yeni medya araştırmaları: Dil, imaj, fenomenler, teknoloji, dezenformasyon* (s. 163).